

♦ Ján Cibula - ilustrácia Jozef Fečo

Róma z Klenovca uznával celý svet, doma nikto

Ján Cibula patril k najvýraznejším Slovákom v 20. storočí. Komunistický režim jeho úspechy tajil. Z osady sa vypracoval až k vlastnej lekárskej praxi vo Švajčiarsku a keď mu v Berne udelili Kultúrnu cenu, bola to pocta, akej sa predtým dostalo len Albertovi Einsteinovi. Kanadskí Rómovia ho v roku 2001 navrhli na Nobelovu cenu za mier.

Prvý študent univerzity

Bol najstarší z piatich súrodencov, vyrastal v skromných podmienkach. Matka bola ženou v domácnosti a otec hrával na husliach. Po ňom zdedil lásku k hudbe a k samotným husliam. Po ukončení štúdia na Gymnáziu v Rimavskej Sobote ho ako prvého Róma na Slovensku prijali v roku 1951 na Univerzitu Komenského v Bratislave, kde sa venoval štúdiu medicíny.

„Vďaka tomu sa stal známym, veľa sa o ňom hovorilo,“ vysvetľuje jeho sestra Želmíra Kňážeková, ktorá dodnes žije v Klenovci. Svojho brata v detstve videla málokedy. „Viete, bola som malá, on už študoval na univerzite,“ spomína.

Ako absolventa medicíny ho režim poslal pracovať do NDR, kde pôsobil do roku 1967. Po návrate domov pracoval v Bratislave a Novákoch, o rok neskôr už opustil svoju rodnú krajinu navždy.

„Nebolo to z politických dôvodov. Jeho manželka vtedy odišla do Rakúska a on išiel za ňou. Nakoniec sa nenašli a tak putoval ďalej do Švajčiarska,“ opisuje Kňážeková.

Vo Švajčiarsku najskôr pracoval ako laborant vo farmaceutickom komplexe a od roku 2001 si otvoril v Berne vlastnú lekársku prax. Počas tohto obdobia externe vyštudoval univerzitu vo Viedni a začal sa venovať aj akupunktúre.

Cibula sa však aj vo Švajčiarsku stretol s predsudkami voči Rómom. Veril, že iba združovanie rómskych elít pomôže tieto bariéry v spoločnosti zbúrať.

Medzi politickou elitou

S rodinou si najmä písal, občas zavolať. Ako pripomína jeho sestra Želmíra, vždy posielal domov výstrižky zo zahraničných novín.

Do Švajčiarska mohol cestovať iba jeho otec ako dôchodca, po roku 1989 za ním každoročne chodila aj Želmíra. O významnom postavení svojho brata počas totality veľa nevedeli.

Cibula sa pritom ako aktivista často stretával s poprednými osobnosťami svetového politického a kultúrneho života ako Indirou Gándhiovou, lov-

com nacistov Simonom Wiesenthalom, švédskym premiérom Olafom Palmem alebo francúzskym prezidentom Jacquesom Chiracom. V krajine pod Alpami nezabudol ani na priateľov zo školy.

„S Jankom som sa zoznámila už v roku 1954, keď sme spoločne pracovali na výskume Rómov na Gemeri – obaja ešte ako študenti. Odvtedy sa z nás stali priatelia a spolupracovníci,“ hovorí česká fotografka Eva Davidová.

Najradšej spomína na výlet do francúzskeho mesta Saint Maries de-la Mer v máji 1970, kde sa konala medzinárodná púť Rómov. Tam sa spoločne zabávali a zaznamenávali tradičné rómske zvyky, hudbu a piesne.

O rok neskôr čakala na Cibulu oveľa zásadnejšia udalosť. Práve on sa výraznou mierou pričínal, aby sa v roku 1971 stretli rómske elity v anglickom meste Orpington. Išlo o prvé stretnutie Medzinárodnej rómskej únie (IRU) a svet si ho pripomína ako Medzinárodný deň Rómov. Slovenský lekár sa tak dostal do čela do vtedy najsilnejšieho rómskeho hnutia v histórii.

Po šiestich rokoch bol zvolaný ďalší kongres – priamo v Ženeve. Tam Cibulu ako uznávaného lekára a diplomata osobne spoznala aj Košičanka Anna Koptová.

Jedno stretnutie jej zmenilo život

„Stretnutie s ním mi zmenilo život,“ hovorí Koptová, riaditeľka rómskeho gymnázia v Košiciach. Priznáva, že jej cesta do Švajčiarska bola komplikovaná, pozvánku dostala z Prahy. „Najskôr som Cibulovi napísala, že v Košiciach pracuje jedna Rómka ako novinárka a bolo by zaujímavé, keby prišla. Cibula mi neskôr poslal list priamo do košickej redakcie Východoslovenských novín. No vtedy bolo nepredstaviteľné, aby sa niekto zo Slovenska a obzvlášť novinár akreditoval do zahraničia na takéto podujatie.“

Koptovej napokon pomohol vtedajší šéfredaktor Východoslovenských novín, ktorý sa režimu nezlakol.

„Prišla som za Andrejom Hlaváčom s listom a on mi hovorí: Keď chceš, tak choď. Ja to vybavím. Do dvoch týždňov som mala devízový príslub a ostatné doklady na vycestovanie.“

Na mladú novinárku z východného Slovenska Cibula prvýkrát veľmi zapôsobil. Jediné stretnutie s ním si pamätá, akoby to bolo včera. „Bol to mimoriadne charizmatický človek. Vedel, aká je situácia na Slovensku a v Čechách. Veľmi ma presviedčal, nech necestujem späť na Slovensko, lebo str. 2 >>>

Michal Smetanka:
Nikto nechce žiť
v spoločenskej klíme,
ktorá je nevraživá

str. 2

Ľudovít Petík:
Nechajte mojich
vnukov a deti žiť

str. 6

Nevzdávajú sa a veria,
že bude lepšie,
lebo vedia, že ak
zhasne nádej,
človek kapituluje

str. 10

Hlas chudoby zo Slovenska zaznel aj na 12. europskom stretnutí ľudí zažívajúcich chudobu

V poradí už 12. európske stretnutie ľudí zažívajúcich chudobu sa konalo 18. - 20. júna 2013 po prvýkrát na nádvorí pred Európskym parlamentom v Bruseli. Organizovala ho Európska sieť proti chudobe s podporou Európskej komisie a zúčastnili sa ho delegácie z 26 európskych štátov.

♦ **Naše heslo - „Človek sa stáva veľkým presne v miere, v ktorej pracuje pre blaho svojich blížnych“. M. Gándhí.**

Slovenskú sieť proti chudobe na stretnutí zastupovala štvorčlená delegácia na čele s národnou koordinátorkou Annou Galovičovou. V delegácii ďalej boli Daniela Obšasníková, Dušan Klčo a Ivan Malek. V slovenskom stane na nádvorí pred Európskym parlamentom, doslova pod oknami europoslancov a euroúradníkov, hovorili slovné, heslami i obrazom o chudobe na Slovensku, do ktorej sa ľudia prepadávajú pre nedostatok práce, nízke príjmy a chýbajúce služby. Z tejto pasce sa bez pomoci zo strany spoločnosti nedokážu dostať.

Počas bruselského stretnutia zástupcovia národných delegácií diskutovali o rôznych problémoch súvisiacich s chudobou. Kritizovali obraz chudobných, ktorý pretláčajú politici a médiá. Slovenskí, belgickí, holandskí a britskí delegáti sa zhodli na tom, že tento obraz nie je pravdivý, že väčšina chudobných ľudí v ich krajinách nie sú ani leniví, ani hlúpi, ani nevzdelaní, či drogoví závislí. Zhodli sa tiež na tom, že je potrebná harmonizácia medzi štátmi. Rozdiely vo výške sociálnych dávok (minimálneho príjmu) sú totiž oveľa vyššie ako rozdiely v priemerných príjmoch a cenách tovarov a služieb každodennej spotreby. Sú často aj viac ako desaťnásobné. Chudobní vo vyspelých bohatých krajinách sú oveľa lepšie chránení a dávky im postačujú na veľmi skromný, ale slušný život a umožňujú aj účasť na spoločenskom živote. V iných štátoch, vrátane Slovenska, chudobní žijoria, ničia si zdravie a nedostatok zdrojov a služieb ich stále väčšmi vylučuje zo života v spoločnosti.

Slovenský stan navštívili okrem iných i mnohí mladí ľudia zo Slovenska, ktorí v Bruseli žijú a pracujú. Viacerí z nich potvrdili, že aj ich rodina na Slovensku zápasí s chudobou a oni sami sa pred chudobou rozhodli ujsť za prácou do zahraničia.

Na rozdiel od iných národných delegácií, ktoré petíciou protestovali proti nezájmu svojich europoslancov, slovenská delegácia mala možnosť hovoriť o možnostiach odstraňovania chudoby a o dôležitosti riešenia tejto problematiky s viacerými slovenskými europoslancami. Napriek rokovaniam doslova nabitých dňoch do slovenského stanu prišli Boris Zala, Miroslav Mikolášik, Eduard Kukan, Anna Záborská. Europoslankyňa Edit Bauer prijala účastníkov slovenskej delegácie v priestoroch Európskeho parlamentu. Všetci europoslanci zo Slovenska počas rozhovorov so slovenskou delegáciou skonštatovali vážnosť témy a prejavovali ochotu podieľať sa na jej riešení, čo niektorí robia aj v rámci svojich výborov. Zaujímali sa aj o osobné príbehy a dôvody chudoby členov delegácie a prisľúbili pomoc pri zjednávaní nápravy.

Dôležitá je vlastná stratégia, ako odstrániť chudobu na Slovensku. Ako nás informoval zástupca Európskej komisie Martin Orth, riešenie chudoby patrí k prioritám aj pri schvaľovaní eurofondov. Bez viditeľnosti a zosilnenia hlasu chudobných i na Slovensku sa nepodarí pomôcť marginalizovaným skupinám.

Tento cieľ – posilňovanie hlasu chudobných vo verejnom priestore – je a zostane prioritný aj pre Slovenskú sieť proti chudobe. Preto ostáva jej zámerom sústavne žiadať politikov a predstaviteľov verejnej správy a samosprávy, aby úpravy politík či zamýšľané nové opatrenia vždy konzultovali s tými, ktorých sa rozhodnutia existencne týkajú. Ako na tlačovej konferencii v Bratislave po návrate slovenskej delegácie z Bruselu zdôraznila Zuzana Kusá – Slovenská sieť proti chudobe, ktorej je predsedníčkou, je pripravená pomáhať s vytváraním priestoru a organizovaním tohto dialógu.

Slovenskí delegáti spolu s ostatnými účastníkmi 12. európskeho stretnutia podporili prehlásenie, že chudobní a sociálne vylúčení majú právo na dôstojný život, na rešpektuplný postoj, na rovnaký prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, práci. Prehlásenie zdôrazňuje, že podpora ľudského rozvoja je dobrou investíciou a vracia sa mnohonásobne štátu späť. Prehlásenie tiež apeluje na dodržiavanie článku 34 ods. 1 Charty základných práv Európskej únie pri tvorbe politík zameraných na ľudí zasiahnutých chudobou a sociálnym vylúčením.

Slovenský stan v Bruseli bol výnimočný nielen tým, že ho navštívilo najviac europoslancov. Jedinečná bola jeho inštalácia, ktorá prostredníctvom fotografií a detských výtvarných prác reálne ukazovala stav chudoby na Slovensku, aj vďaka záberom Romano nevo ľil predovšetkým z osád a rómskeho prostredia. Detské výtvarné diela na tému chudoba zasa špeciálne pre slovenskú delegáciu na 12. európskom stretnutí ľudí zažívajúcich chudobu v Bruseli vytvorili žiaci Špeciálnej základnej školy na ulici Matice slovenskej v Prešove.

Charta základných práv Európskej únie

Článok 34 ods. 1

S cieľom bojovať proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe Únia uznáva a rešpektuje právo na sociálnu pomoc a pomoc pri bývaní s cieľom zabezpečiť dôstojnú existenciu všetkých osôb, ktoré nemajú dostatok prostriedkov, v súlade s právom Únie a vnútroštátnymi právnymi predpismi a praxou.

Daniela Obšasníková,
foto: archív autorky

Róma z Klenovca uznával celý svet, doma nikto

mi to môže spôsobiť problémy. Vtedy som mu neverila, bola som ešte len absolventka a mojím snom bolo pracovať v novinách.“

Zrážku s režimom pocítila hneď týždeň po návrate do Košíc. „Na prvom výsluchu som bola prekvapená, že popri príslušníkoch verejnej bezpečnosti tam boli aj iní ľudia, pravdepodobne tajní. Chceli, aby som s nimi spolupracovala. V žiadnom prípade, odpovedala som, a tak sa zo mňa stal ‘nepriateľ socialistického ľudu’.“

V nemilosti režimu

Cesta na Západ stála Koptovú nakoniec miesto v redakcii, ale návrat domov nikdy nefutovala. „Prvýkrát v živote som si uvedomila, aké naivné názory som mala na svet, život a jeho cenu. Odvtedy sa ešte viac venujem problematike Rómov,“ hovorí.

Vymenili si ešte päť listov, kde mu písala, že musí ukončiť ich komunikáciu. Bála sa o svojich súrodencov, aby ich vládna moc nepotrešala. „Vládol tu iný režim a tieto veci neboli na Slovensku nikdy verejne interpretované. Informácie o jeho práci sa dostali iba úzkemu kruhu ľudí. Problém je aj v tom, že Rómovia s moderným myslením a novými myšlienkami boli vždy v nemilosti režimu. Nech bol akýkoľvek,“ vysvetľuje Koptová.

Kandidát na Nobelovu cenu

Po rokoch v emigrácii sa Cibula vrátil na Slovensko prvýkrát až v roku 1990. Veľké úspechy Slovák v exile si všimil paradoxne najskôr v Kanade. Tamojšie združenie česko-slovenských Rómov ho nominovalo v roku 2001 na Nobelovu cenu mieru a bol oficiálne zaradený medzi kandidátov.

Slovensko si do roku 2008 jeho prácu nijak výrazne nevšímalo. Až potom mu Úrad vlády udelil Cenu za ľudskosť. V tom čase však už Ján Cibula trpel ťažkou chorobou.

Napriek komplikáciám bol stále aktívnym diplomatom, ktorý bojoval za odškodnenie obetí

Le Romes Klenovcistar delas paťiv savori luma, khere ňiko

Jan Cibula terdol maškar o nekh bareder Slovaka andro 20-to šelberšipen. O komunistikano režimom leskre doresipena likerelas ucharde. Andar e osada gelas o drom ki e peskri praksar o doktoris andro Švajčijarsko u kanadna leske andro Bern dine o Kulturno molipen, oda sas vareso, so angle leste chudla ča o Albert Einstein. O Roma andre Kanada leske kerde andro 2001-to berš e nominacija pro Nobelovo molipen vaš o smirom.

O jekhto študentos pre univerzita

Sas nekh phureder pandž čhavorendar, avri barilas andro čoripen. E daj sas kherutñi u o dad bašavelas pre lavuta. Avka sar o dad the ov kamelas bašaviben the e lavuta. Kana agorindas o sikhluviben pre Gimnazijum andre Rimavsko Sobota, sar jekhto Romes pre Slovatiko les ile andro berš 1951 pre Univerzita Komenskio Bratislavate, kaj sikhloles e medicina.

„Palikerdo oleske pal leste but vakerenas,“ phenel leskri phen e Želmira Kňažekovo, savi dži akana bešel andro Klenovec. Peskre phrales na dikhelas but, kana sas cikñi. „Džanen, me som

rómskeho holokaustu. Chcel, aby Rómov odškodnili ako Židov. V Bratislave sa vtedy s Cibulom stretol aj Csaba Horváth z Rimavskej Soboty. „Rozprávali sme sa iba krátko, pretože už bol veľmi chorý. Jeho práca bola veľmi užitočná pre našu generáciu a mali by sme ísť po jeho ceste,“ myslí si Horváth.

Hoci už bol pripútaný na invalidný vozík, do roku 2009 sa pravidelne zúčastňoval aj podujatí organizovaných veľvyslanectvom SR v Berne. „Jána Cibulu vnímate ako významného rómskeho predstaviteľa a aktivistu, ktorý najmä v slobodných podmienkach po emigrácii vyvinul veľké úsilie o posilnenie identity Rómov,“ napísal Juraj Solčány z veľvyslanectva v Berne.

Dva týždne pred jeho smrťou prišla do Bernu Cibulova sestra. Počas piatich dní sa bavili najmä o rodine. „Mal veľmi živé spomienky na Klenovec a Slovensko, túžba po domove bola silná. Najradšej chodil tam, kde sa hrávala

cigánska muzika,“ dodáva Želmíra Kňažeková.

Ján Cibula sa narodil 7. januára 1932 v Klenovci. Patril k najúspešnejším slovenským diplomatom a najvýraznejším Slovákom, ktorí bojovali za práva Rómov.

V roku 1968 bol spoluzakladateľom Zväzu Cigánov-Rómov na Slovensku. Po emigrácii pôsobil ako člen parlamentu rómskej organizácie, ktorá v roku 1971 pripravovala vznik Medzinárodnej rómskej únie.

phen e Želmira, sakovar bičhavelas khere o kotora andal o avrutne lila.

Andro Švajčijarsko šaj sas te džal ča leskro dad, vaš oda hoj sas imar penzija, pal o berš 1989 pal leste sako berš phirelas the e Želmira. Pal o baro than savo likerelas lakro phral andre totalita but na džanenas.

O Cibula sar o aktivistas pes buterval arakhelas le nekh bareder dženenen Jacques Chirac. Andro them tel o Alpi na bisterdas aňi pal o amala andal e škola.

„Le Jankoha man prindžardom imar andro berš 1954 kana jekhetanes kerahas pro rodipen pal Roma pre Gerner – so duj džene mekh phirahas andre škola. Ole dživesendar ačhilam amala the kolegi,“ phenel e čechiko fotografka Eva Davidová.

Nekh feder peske leperel pro drom andro francuziko foros Saint Maries de la Mer andro maj 1970, kaj pes arakhenas o Roma andal e sasti luma.

Vrcholom jeho kariéry bola cesta do sídla Organizácie spojených národov v roku 1971.

Cibula osobne viedol dvanásť zástupcov rómskych komunít z celej Európy a na prelomovom stretnutí sa mu podarilo získať uznanie OSN. Medzinárodné spoločenstvo priznalo pre IRU štatút pozorovateľa a legitimizovalo existenciu rómskeho národa. Ťažkej chorobe podľahol 18. augusta vo svojom dome.

Rudolf Sivý, redaktor SME, Článok bol prevzatý so súhlasom autora z denníka SME.

Foto pre SME: Archív – J. C.

Jekh arakhipen lake visardas o dživipen

„Oda, hoj pes leha prindžardom, mange visardas o dživipen,“ phenel e Koptova, e šerutñi dženi andro romano gimnazijum Kašate. Mukhel, hoj lakro drom andro Švajčijarsko sas pherdo komplikaciji, o akharipen lake

Michal Smetanka: Nikto nechce žiť v spoločenskej klíme, ktorá je nevraživá

Keď sa povie spolunažívanie, väčšinou riešime vzájomné vzťahy Slovákov a Rómov. Keď však povieme Medzev (mesto na východnom Slovensku), dozvieme sa niečo viac o spolunažívaní viacerých menšín. A práve o tom je kniha s názvom Mnobonárodnostný Medzev, s podtitulom – Spomienky na spolužitie Nemcov a Rómov. Podľa výpovede spoluautora knihy Michala Smetanku, publikácia vznikla takpovediac náhodne, keďže pre obce pripravoval iné dokumenty na podporu cestovného ruchu, či monografiu mesta. Štúdiom starých materiálov ale zistili, že v obci bolo kedysi zaujímavé spolunažívanie viacerých menšín. „Keď som študoval materiály v levočskom archíve, našiel som záznam z polovice 19. storočia, ktorý pojednával o krádeži železa v Medzeve Rómami. V dokumente však bolo zvýraznené, že to neboli medzevskí Rómovia. A to bola jedna zo zaujímavých vecí, zistiť, aký bol vzájomný vzťah ľudí pred sto a viac rokmi. Aj preto sme sa na to pozreli hlbšie, zisťovali sme, aké bolo v obci spolunažívanie,“ vysvetľuje zrod knihy Michal Smetanka. Kniha je podľa jeho slov návratom do minulosti, ktorá je dnes už nenávratne preč, pretože dnes je situácia v obci taká istá ako v ktorejkoľvek inej obci na Slovensku.

Aká bola vaša cesta do Medzeva?
Prvýkrát som tam bol počas môjho štúdia na vysokej škole, keďže z vedľajšej obce som mal spolužiaka. Pred zhruba dvoma rokmi som začal participovať na príprave publikácie úplne iného druhu o Medzeve, a vtedy som začal vnímať obec aj z národnostnej stránky. Stretol som sa s Alexandrom Mušíkom, ktorému som o mojich zážitkoch zo spolužitia Nemcov a Rómov medzi rečou hovoril. On ma podnietil k tomu, že by bolo dobré zmapovať spolužitie medzi menšinami, lebo dnes sa porovnáva len spolužitie majority s minoritou.

Čím sa odlišoval Medzev od iných obcí?
Medzev je iný už viac ako 600 rokov. Iný je aj v tom, že tam žili a žijú rôzne národnostné menšiny. Mantakov (Karpatských Nemcov) bolo najviac, no boli tam aj Rómovia, Maďari, Slováci. Židia tam nežili, ale Rusíni mali tiež významné postavenie v obci. A tí ľudia tam žili bez problémov. Medzev bol oproti iným obciam „multifarebný“. Dnes je hladovou dolinou, práce je tam málo. A za posledných 50 rokov sa v obci zhoršilo aj spolunažívanie.

Výpovede obyvateľov opisujú spolunažívanie v obci spred mnohých rokov. Dnes už spolu-

avlas Prahatar. „Jekhto pisindom le Cibuloske, hoj Kašate kerel buti jekh romňi sar žurnalistka u oda esas interesantno, te šaj avlas. O Cibula mange palis bičhadas o lil direktno andro kašakri redakcija kaj sas o Vichodoslovatika Lila. No oda našti sas te dikhel, hoj vareko andal o Slovatiko au špeci-jalno o žurnalistas, te kerel e akreditacija avri pro ajso kidipen.“
La Koptovake pro agor žutindas o šerutno redaktoris andro Vichodoslovatika Lila, savo na darandilas le režimostar.
„Avlom pal Andrej Hlavaš le lileha u ov mange phenel: Te kames, dža. Me oda avri kerava. Dži o duj kurke man sas o devizovo pheňiben u aver dokumenti pro drom,“
Pre terňi žurnalistka andal o vichodno Slovatiko o Cibulas kerdas zorali impresija. Jekh arakhípen leha like-rel andre godi, sar oda te sas idž. „Ov sas čačes but charizmatikano manuš. Džanelas, savi hiňi e situacija pre Slovatiko the pro Čechi. Zorales mange phenelas, hoj te na džav pale pre Slovatiko, hoj oda mange šaj te anel o problemi. Me leske na patavas, somas ča e absolventka u miro suno sa ste kerel buti andro lila.“
O režimos la mardas imar pal o jekh kurko kanastar avlas pale Kaša-

te. „Pro jekhto šuňiben nadžanavas, hoj jekhetanes le oficijalno šingunenca odoj sas the aver džene, ola sas o garude. Kamenas, hoj lenca te kerav buti jekhetanes. Nisave dromeħa, oda phendom u avka mandar ačhiľas o rušado manuš anglo socijalistikane manuša.“
O režimoskro pharo vast
O drom pro Žapados kerdas, hoj e Koptova pro agor našadas o than andre redakcija, no oda, hoj ģelas pale khere ňikana nabajindas. „Jekhto var andro dživípen sikhliľom, save naivna dikhipena man sas pre luma, pro dživípen, pro leskro dživípen. Olestar meħ buter džav pal o romane buta,“ phenel.
Pisinde penge meħ pandž lila, kaj leske pisindas, hoj musaj te agorinel lengri komunikacija. Daralas pal o pheňa the phrala, hoj len e rajipnaskri zor vareso te na kere. „Adaj sas aver režimos u ola buta na sas pre Slovatiko ňikana publikanes interpetimom. O informaciji pal e leskri buti pen dochudle ča ki o na but manuša. O problemos hon the andre oda, hoj le Romen, save sas moderno ģidípen u neve ģindípena o režimos na kamelas. Sako režimos,“ phenel e Koptova.

O kandidatos pro Nobelovo molípen
Pal o berša andre emigracija o Cibula avlas pale pre Slovatiko jekhto var imar andro berš 1990. bare doresipena le Slovakoskre andro eksil dikhle, paradoksikanes, neħ sigeder andre Kanada. Odoj e asocijacija le čeħiko-slovatika Romengri leske kerdas e nominacija pro Nobelovo molípen vaš o smiom andro berš 2001 u oficijalno sas o manuš thodo maškar o kandidata.
O Slovatiko dži o berš 2008 but pre leskri buti na dikhelas. Imar palis leske e Rajipnaskri kancelarija diňas o molípen vaš o manušikaňipen. Oda sas, kana o Jan Cibula sas imar phares nasvalo.
The te odoj sas komplikaciji, ačhiľas aktivno diplomatos, savo pes marelas vaš o potiňiben olenge, pre savende sas kerdo o romano holokaust. Kamelas, hoj le Romenge te potiňen avka sar le Biboldenge. Andre Bratislava pes le Cibulaħa arakhlas the o Csaba Horvath andal e Rimavsko Sobota. „Vakerahas na but, soske ov sas imar but nasvalo. Leskri buti sas bari lačhi vaš amari generacija u amen sam te džal leskre dromeħa,“ ģindinel o Horvath.
The te imar sas pro invalidno skamind, dži o berš 2009 sakovar

džalas pro akciji, save kerelas e ambasada SR andro Bern. „O Jan Cibla dikhas sar jekh baro romano reprezentantos u aktivistas, savo špeci-jalno andro slobodno situacija pal e emigracija diňas bari zor the zorarel e identita le Romengri,“ pisindas o Juraj Solčany andal e ambasada andro Bern.
Duj kurke anglo leskro meriben avlas andro Bern the Cibulaskri phen. Prekal o pandž divesa vakereħas neħ bute pal e famelija. „But džides peske leperelas pro Klenovec u Slovatiko, o kamiben pal kherutňipen sas zoralo. But rado phirelas odoj, kaj bašavenas o Roma,“ phenel e Želmira Kňaze-kovo.
Jan Cibula uliľas 7. januaris 1932 Klenovciste. Leskro than sas maškar o neħ feder slovatiķa diplomata u neħ buter dikhle Slovaka, save pen mareħas vaš o Romengre čačipena.
Andro berš 1968 sas maškar o džene, save chudle te ačhavel o Žvezos le Ģiganengro-Romengro pre Slovatiko. Pal e emigracija sas o dženo andro parlamentos andre romaňi organizacija, savi andro berš 1971 kerelas buti the ačhavel e Intemacijonalno Romaňi Unija.
O neħ učeder momentos andre leskri karijera sas leskro drom andre

Organizacija vaš o Jekhetane Manušipena andro berš 1971.
Cibula persnalno liģendas deš-duj reprezentanten andal o romane komuniti andal e savori Europa u pre baro kidipen doreslas e akceptacija khatar o OSN. O internacijonalno khetaniħben diňas le IRU o štatutos sar o dikhipnaskro dženo (pozorovatelis) u diňas legiti-mizacija le romane manušenge. O pharo nasvaliben ago-rindas leskro dživípen pro 18. augustos andro leskro kher.
Rudolf Sivý, o redaktoris SME, O lekhaviben hovas le džaiħbnaha khatar o autoris andal o diveskro SME.
Preklad: Erika Ģodlová
Foto pre SME: Archiv – J. Ģ.

zábavu. Druhá strana hovorila opač-ne, že keď Rómovia prestali chodiť k nim, nevideli dôvod, prečo by mali chodiť k Rómom. Nie sme spolu, nepoznáme sa, nerozumieme si, obchádzame sa...
Kto by mal byť čitateľom knihy?
Normálny človek, ktorý rád číta noviny, ale nie bulvár. Môže si v knihe polistovať a vybrať jeden článok. A možno si povie, že je to zaujímavé. Naším zámerom nebolo priniesť niečo prelomové, chceli sme ľudí len inšpirovať. Študujeme, ako to niekedy fungovalo medzi menšinami a od nich sa môžeme naučiť niečo, ako by to malo dnes fungovať.
*Text: Roman Čonka
Foto: Jozef Ferenc*

Valéria Flachbartová (nar. 1955)

Dá sa povedať, že ešte do druhej svetovej vojny bol Medzev uzavretejšou komunitou, po vojne sa to začalo meniť, miešať. Predtým to bolo osídlenie prevažne nemeckej národnostnej menšiny a ľudí iných národností tu žilo pomerne málo. Po r. 1945 sa viac otvorilo tým, že sa ľudia viacej žienili/vydávali, prichádzali sem, sťahovali sa... Do toho, samozrejme, zasiahlo aj presídľovanie v období kríz, či už pred vojnou, keď sa obyvatelia sťahovali do Ameriky alebo do Nemecka za prácou, alebo aj po vojne.

A spolužitie? Dost sa to všetko zmenilo. Čo si dobre pamätám zo svojho detstva, tak ľudia mali bližšie k sebe, pretože sa dobre poznali, veľa sa stretávali pred domami na verejnom priestranstve alebo na lavičkách, ktoré boli pred domami na ulici. Takmer pred každým tretím domom bol strom, ľudia si večer podeň sadli na lavičku a rozprávali sa. Televízor nebol, mali bližšie k sebe. Ľudia o sebe veľa vedeli, vedeli si pomôcť. Mali dokonalý prehľad o tom, či dom, ktorý ste nechali odomknutý, je aj neporušený, či niekto vošiel do brány a podobne.

V Medzeve sa do roku 1963 domy ani nezamykali. Brány ešte dlhé obdobie potom tiež nie. Pretože bolo nemysliteľné, aby si niekto dovolil len tak vojsť. Už len preto, že ten sused mal vždy prehľad, čo sa na ulici deje a starší ľudia boli väčšinou doma. Urobiť niečo po ceste alebo nepozdraviť bolo tak isto nemysliteľné. Možno trochu preženiem. Ale bola to taká výchova postavená na tom, že musíš byť slušný, musíš byť čes-

ný, musíš sa postarať a každému sa musíš zdraviť. A ak by ste to nedodržiavali, hlavne starší ľudia by hneď povedali rodičom: „...a čo tá tvoja dcéra, čo sa stalo, išla okolo a nepozdravila. Muselo sa čosi stať.“ Doma sa to často vrátilo vo výchovnom ponaučení. Aj mládež a deti to teda chápali.

Alebo na príklade stavu, ktorého sa dnes domáhame – čistenia verejných priestranstiev... Máme jeden pekný zákon, ktorý hovorí, že každý vlastník nehnuteľnosti je povinný postarať sa, pozametať, odpratáť sneh z chodníka, ktorý nadväzuje na jeho nehnuteľnosť. Predtým možno ani taký predpis neexistoval. Ale tí ľudia to mali prirodzene v sebe, že každú sobotu pozametali. Alebo ak niečo robili a znečistili cestu, tak bolo nemysliteľné, aby to nechali tak, počkali, keď niekto príde a odprace to za nimi. Brali to tak, že je to pred ich domom a sú povinní sa o to postarať. Bez ohľadu na počasie a ročné obdobie bolo každé sobotňajšie predpoludnie venované zametaniu, hrabaniu lístia... skrátka úprave a čisteniu verejného priestranstva. To nikto nemusel vynucovať. Skrátka to tak bolo. Dnes je to vidno len u niektorých ľudí, spravidla u tej staršej generácie šesťdesiatnikov, sedemdesiatnikov. Ale väčšinou dnes ľudia čakajú, kým prídu naši mestskí zamestnanci alebo aktívni pracovníci a pekne to za nich poupratujú. Tak sa stretnete s tým, že kam dopadne ohorok z cigarety alebo kde dieťa rozbalí cukrík, tak tam

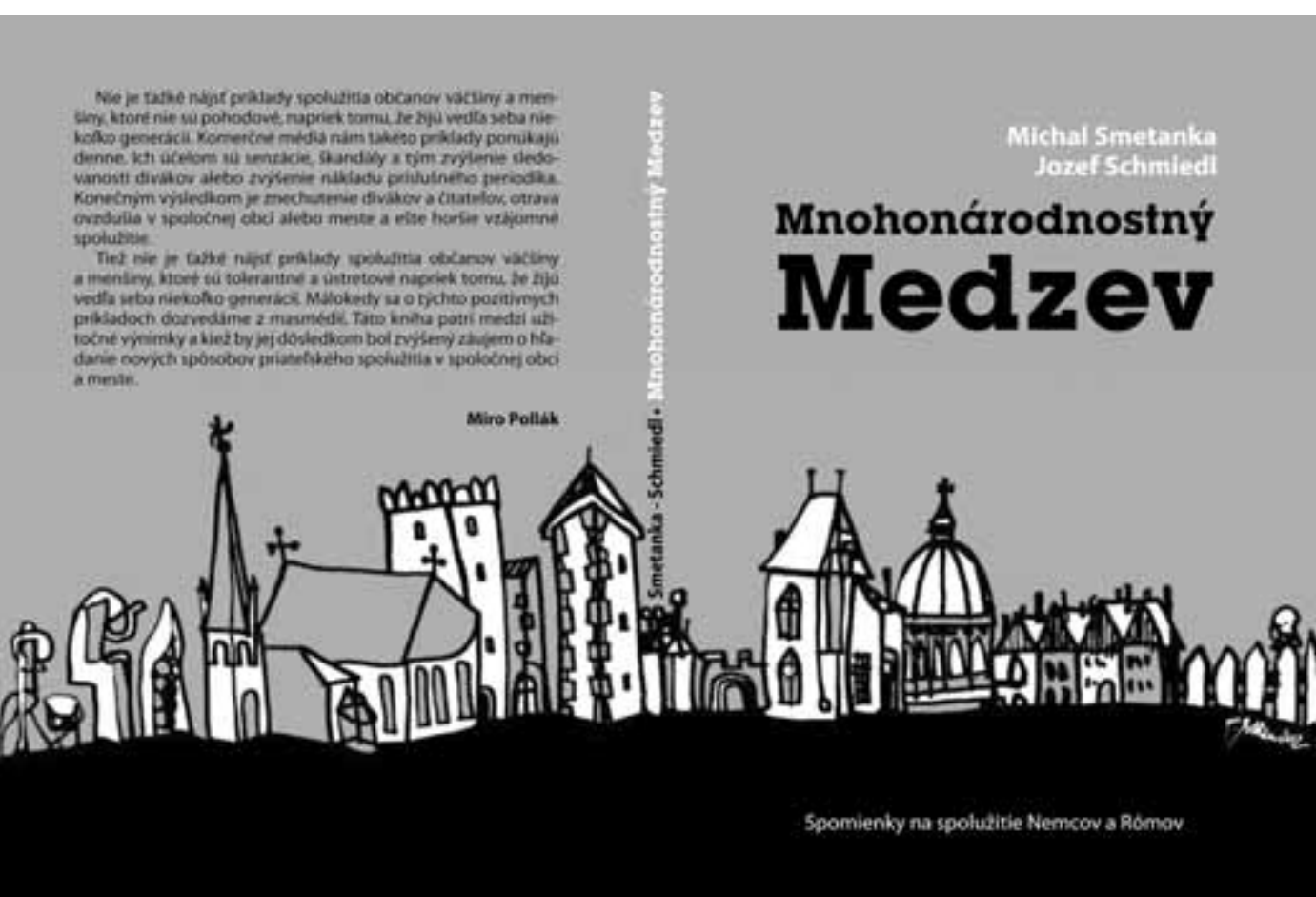
Marta Ružbarská (nar. 1943)

Do Medzeva som prišla v roku 1969 z dedinky, kde sa rozprávalo ukrajinským nárečím, z Helmanoviec. Okolo nás boli samí Mantáci. V Mníšku nad Hnilcom, Smolníku, Smolníckej Hute. V Mníšku som aj učila, ale po mantácky som sa nenaučila. Keď som sa vydala a nastahovala do Medzeva, prvé dva mesiace som preplakala. To bolo preto, že som sa dostala do rodiny, kde ma akoby držali za zavretou bránou, kde som bola vedená k podozrievavosti a kde mi hovorili, že Mantákom sa nedá veriť, že sú zlí, že si na nich musím dávať pozor.

No ale po čase som zistila od susedy – Kláry Sabovej, kde bola mäsovýroba, že Medzevčania sú veľmi milí a zhovorčiví, poctiví a spoločenski ľudia. Len cez plot som rozprávala s ľuďmi z mäsovýroby a videla som, že tam spolu pracujú Slovenky, Mantáci, Maďari, Hačavania – Rusnáci. Všetci sa spolu smiali, fungovali dennodenne v tej práci. Neskôr

v škole som zistila to isté. Kolegyne sa medzi sebou na chodbe rozprávali po mantácky, ja som rozprávala po slovensky, keď som išla okolo, ihneď sa začali rozprávať tak, aby sme si všetci rozumeli.

Prijali ma medzi seba dobre, pomáhali mi nadväzovať spoločenské kontakty, čo bolo pre mňa veľmi dôležité, pretože som veľmi spoločenský typ, ktorý neznáša samotu a nečinnosť. Vtedy sa s prijatím do zamestnania riaditeľom škôl dostávali do rúk hneď aj pracovné posudky. Tak sa hneď zistilo, že viem pracovať v speváckych zboroch, že som spievala v skupine, recitovala, hrala divadlo a všelico iné. Tak hneď prvý rok, keď som tu bola, boli voľby a ja som sa dostala za poslankyňu, predstavte si... Cudzinka v takomto prostredí. Tak som začala pracovať so speváckymi zbormi a dodnes v nich pracujem. Keďže som robila svadby, krstiny, pohreby, cvičila programy, konferovala, spievala s dy-

ten papierik aj zostane. Neviem, či sme my urobili nejakú chybu, alebo čo sa stalo.

Neviem o tom, že by v tých starších obdobiach boli medzi ľuďmi nejaké nepokoje, už vôbec nie národnostné. Zrejme to bolo tým, že sa vzájomne ľudia rešpektovali. Boli určité pravidlá a každý sa k tomu druhému správal podľa nich. Samozrejme, neidealizujem si to. Aj vtedy mali zaiste ľudia, napríklad susedia, niečo medzi sebou. No iste sa dokázali skôr stretnúť, porozprávať sa, komunikovať si problémové veci. Také národnostné rozpory ako dnes určite neboli. Ľudia sa rešpektovali. Mali pravidlá a dodržiavali ich, aj keď neboli písané. Každý vedel, ako sa má správať. A tak bolo jedno, kto je akej národnosti.

Čo sa týka Rómov, z rozprávania starších viem, že Rómovia bežne pomáhali v hospodárstvach, vykonávali jednoduché práce a ľudia si ich volali na pomoc. V minulosti napríklad nebola kanalizácia. Bol suchý záchod, a keď sa likvidoval jeho obsah, tak práve tieto práce vykonávali niektorí rómski muži, o ktorých každý vedel, že tieto práce robia. Všeobecne platilo, že sa ľudia nebáli púšťať ich do svojich obydľí. Pravidlá platili pre každého. A človek v cudzom dome alebo dvore prirodzene rešpektoval, že čo nie je moje, toho sa nemám dotýkať. A nikdy nič nezmizlo. To by bolo nemysliteľné. Pamätám sa, ako moja mama bežne hovorila

la tomu pánovi, ktorý prišiel k nám pomáhať pri prácach (Rómovi): „*dvere sú otvorené, tam máš toto, tamto urob...*“ Po práci sa vyrovnali, tak ako sa dohodli, kdeže by niekomu z nich napadlo podozrievať toho druhého alebo ho oklamať. Nikdy nič nezmizlo. Bolo bežné, že ak si niekto zavolať Rómov na prácu a sám išiel do zamestnania, len povedal, že brána je otvorená, kde čo nájde, čo treba urobiť a že po práci sa stretnú a vyrovnajú sa. A fungovalo to. A možno sa v Medzeve aj k Rómom správali ináč ako v iných mestách.

Možno je to aj tým, že ako moja stará mama spomínala, a ako starší ľudia v Medzeve hovoria, Rómovia boli do Medzeva prizvaní. Prizvali ich tí, ktorí tu mali majetky, fabriky alebo iný podnik,

niečo, čo nie je na osoh, ale na škodu. Aj Rómom, aj ostatným. Pretože keď dáte Rómovi niečo robiť a on má za to pochvalu a ocenenie, či už v pochvale alebo niečom inom, keď ho naučíte, čo smie a čo nesmie, Róm to pochopí. Niekedy dieťa možno nie stopercentne. Ale určite vtedy, keď vie, že každý jeho priestupok bol potrestaný a dobrý čin odmenený a pochválený. Tak sa mi podarilo občas aj to, že som dala dieťaťu materinskú „po zadku“ a dieťa si uvedomilo, že urobilo niečo, čo sa nesmie, a stačilo to. Stačilo aj to, keď sa so mnou hádali alebo „papuľovali“, že som povedala, nech sa upokojí a že sa o tom porozprávame o päť minút. A bolo dobre. Čosi pochopil. S rómskymi žiakmi to boli pri vzdeldávaní milimetrové kroky vpred. Ale dnes, či ma stretne štyridsaťročný, či päťdesiatročný, alebo pätnásťročný, s úsmevom a úctou sa mi pozdraví. Môžem povedať, že sú oveľa vďačnejší ako väčšina bielych.

Tento spôsob, tento kľúč, platí stopercentne v celej spoločnosti. Nielen Rómovi, ale niko-

skrátka tá vyššia vrstva, že si ich pozvali, aby ich zabávali. Potom aj preto, aby im pomáhali v prácach na majetkoch. Väčšinou to boli tí, ktorí robili so železom. A v Medzeve sa predsa so železom robilo vždy najviac. Ja si však už nepamätám, aby naši Rómovia robili s kovem, keď odhliadnem od časov, keď pracovali vo fabrike, v Strojmalte. Predtým určite robili metly, koše na drevo s dvomi rúčkami a boli to hudobníci. Vedeli fantasticky hrať. Veď ináč by si ich panstvo nepozvalo.

Medzevčania nikdy neboli a ani dnes nie sú dajakí radikálni, v zmysle, že podme a zbíme niekoho alebo ho vyženie. Medzevčania majú v sebe zmierlivosť, otvorenosť riešiť problémy,

porozprávať sa, jednáť na rovnu, čo sa smie a čo sa nesmie. Nechcem to síce zovšeobecňovať a paušalizovať, ale z vlastného poznania i skúsenosti viem, aký ten náš naturel je. Z nemeckého naturelu u nás prevláda asi tá disciplinovanosť, zmysel pre poriadok, sebaovládanie a ochota dohodnúť sa. Myslím, že naše najcharakteristickejšie črty sú: disciplína, tolerancia, uštipačný humor, pocit zodpovednosti nielen za seba, ale aj za okolie. A toto sa s neznášanlivosťou či predpojatosťou voči iným nesúbi.

cho zbavujú. A zostáva zas len škola, pretože niet nikoho iného. Veď bolo normálne a prirodzené pre každého, teda aj Róma, že keď napríklad hral, tak za to niečo dostal, keď pracoval, takisto. A to nielen plácu. Ale aj úctu všetkých ostatných. Keď som minule povedala bývalému žiakovi, dnes dospelému Rómovi, že mám po 47 rokoch učiteľského povolania s vysokou školou 340 € dôchodok, normálne mi nechcel veriť a povedal mi, nech nebudem smiešna.

Povedala som mu, že on je smiešny, keď on neodpracoval ani 47 minút, nie že rokov. A potom som sa ho spýtala, či nie je on smiešny, keď nechal školu, keď mal na to, aby študoval. Povedal mi, že bol na podpore a mal aj tak viac ako ja v škole... čo k tomu povedať? No môžeme chcieť od niekoho, aby sa správal zodpovedne a pracoval, keď mu spoločnosť umožňuje, aby nemusel nič, nesnažil sa, a predsa si žil?

Nie som rodená Medzevčanka, a tak si môžem dovoliť posúdenie možno z takého nadhľadu.

Karol Horváth (nar. 1963)

Odkedy sa pamätám, vychádzame tu všetci veľmi dobre. Sme dobrý kolektív, nestáva sa mi, aby mi Mantáci povedali niečo zlé. Samozrejme, chápem, že ak sa deje niečo zlé, tak to väčšinou robia naši ľudia – Rómovia. Ale týka sa to len niekoľko málo rodín, ktoré robia také „šachy“. My ostatní sa za nich musíme hanbiť. A len pre nich nás niektorí odsudzujú. Ja mám však dobré skúsenosti. Ak idem do mesta alebo na mestský úrad, ku mne sa ľudia prihovoria, na mestskom úrade ma slušne privítajú. Aby mi povedali „Cigán, vypadni!“ alebo aby na mňa niekto útočil na ulici v Medzeve, to sa mi ešte nikdy nestalo a u nás sa to ani nemôže stať.

Rád spomínam na mladosť, keď som mal 19-20 rokov, my sme tu tak dobre vychádzali s ľuďmi. My všetci z Medzeva sme vychádzali dobre, aj sme sa pred cudzími vedeli držať spolu. Aj my, Cigáni, aj bieli. Spolu. Keď sme išli na diskotéku a nás Cigánov bolo i viac ako bielych, nikto s tým nemal problém. To až potom prišla taká iná doba... A za to môže každý. Aj bieli majú v niečom pravdu, aj my máme. Ale pravda je taká, že keby sme tu nemali tých niekoľko problémových rodín, nebolo by problémov. Oni nerobia dobre. Dakedy čo už oni vystrážajú, to je katastrofa. A potom na nás všetci

ostatní hovoria, že my Cigáni sme rovnakí. Ale nie sme. Ani sme nikdy neboli. Ja síce pochádzam z Moldavy, kde som žil ako chlapec. A veľmi rád na to spomínam. Moldava je väčšie mesto ako Medzev, tam sme si aj viac mohli dovoliť.

Futbal som tam hral za žiakov aj za dorast. Do Medzeva som prišiel ako devätnásťročný. Viem, že ľudia tu stále vychádzali dobre. Neboli problémy, hádky, ľudia držali pokope. Všetci. Všetci sme sa starali len o robotu a o domácnosť. Tu v Medzeve sa vtedy nikto, ani Cigáni, nezaujímal o čoroľku (kradnutie), ani o také veci. Keby bol aj teraz svet taký, ako, čo ja viem, 20 rokov dozadu, no to by sme si tu žili... Ja som bol napríklad na vojne, v Pterove som slúžil, napísal som si dovolenku, že chcem ísť do Medzeva na dva plus jeden deň. Veliteľ povedal, že on také mesto nepozná, že čo to je za mesto. Ale pustil ma a smial sa. Všetko dobré mi poprial. Doma ma vítali, všetci, aj bieli, aj Cigáni, každý sa pýtal, ako sa mám, každý ma ponúkol. Čo to znamená? Že vtedy pred dvadsiatimi rokmi sa tu ľudia mali radi. Nebol tu žiadny rasizmus ani nič také. Ale aj ten rasizmus, čo je dnes a aj u nás v Medzeve – to nikdy nerobili a nerobia tí ľudia, ktorí sú domáci, ktorí tu vyrástli. Bieli, ktorí tu žijú a nepoznajú nás, tak nás

Tu je to trochu iné ako v iných obciach a mestách. Alebo, lepšie povedané, bolo. Pôvodní Rómovia z Medzeva boli veľmi pracovití. Prispôbovali sa životnému štýlu, trendom a zvykom ostatného medzevského obyvateľstva. Na druhej strane, to medzevské mantácke etnikum je pomerne dosť chladné. Oni udržiavali kontakty len s tými, ktorí sa správali v rámci noriem, či to boli Rómovia, alebo nie. O ostatných sa nestarali. Faktom je, že sa mantácke etnikum s rómskym etnikom do konfliktov nedostávalo. Zmena začala prichádzať až vtedy, keď bolo menej roboty, viac voľného času, viac podnapitých ľudí a podobne. Ale vlastne aj napriek tomu by som nedokázala povedať, že by dochádzalo ku konfliktom. Dosť na tom, že dnes už veľa Rómov odchádza do zahraničia, čo je pre nich dobré. Idú tam pracovať, pretože chcú.

Veľa z tých, čo tu zostáva, je spokojných s tým, ako je, čo im štát dáva, a prežívajú z mesiaca na mesiac. Ale ku konfliktom nedochádza. Chceme ešte zdôrazniť, že ten pôvod Rómov v Medzeve je z toho dobrého základu, no čo

bude o desať rokov z tejto mládeže, to veru neviem. V Medzeve nebolo zvykom, aby sa miestni miešali s kdekým z okolia. Rómovia tu stále dobre držali. Podobne ako v mojej rodnej obci, v Helmanovciach. Nepoznala som tam rodinu, ktorá by nepracovala. Pracovali v tabakovej továrni v Smolníku, v lesoch, v strojárňach v Prakovciach. Nebolo jediného Róma, ktorý by nepracoval. Aj ženy, pokiaľ nemali veľký počet detí, tak chodili do práce. Nepamätám sa, aby tam bola nejaká chatrč. Moja rodina žila svojho času chudobnejšie ako niektoré rómske rodiny. V Medzeve je to dnes tak, že sú rodiny, ktoré žijú na úrovni, a sú rodiny, ktoré žijú hlboko, hlboko pod úrovňou bežného štandardu. Myslím, že je to tým, že nie sú motivovaní žiť ináč. A ak dieťa vyrastá v takej rodine, kde sa nemusí nič robiť, zákonite vyrastie bez vzťahu k čomukolvek prirodzenému, čo súvisí s prácou a zodpovednosťou.

Neviem, ako to tu bude ďalej. Veď my v štáte nemáme doriešených toľko vecí. Ako napríklad deti z detských domovov. Veď po dovŕšení osemnásť rokov idú

rovno na ulicu a kto sa stará o to, čo s nimi bude? Ja som mala tu výhodu, že som cez školu poznala každú rodinu. rómsku, mantácku, slovenskú i maďarskú. A so všetkými rodinami vychádzam dobre, pretože ja poznám ich a oni poznajú mňa. Ale väčšina obyvateľov už dnes jeden druhého nepozná. Nestará sa o to, ako žije ten druhý, čo robí, alebo aký je. Chceme a musíme zdôrazniť a všetkých upozorniť, že sa nedá a nesmieme všetkých hádzať do jedného vreca. Treba to spraviť opačne. Treba dať podporu, aj osobnú, aj štátnu tým, ktorí vedia normálne žiť, ktorí normálne posielajú dieťa do školy, tým, ktorí sa zodpovedne stavajú k výchove svojich detí. U nás je to, žiaľ, momentálne opačne...

Pred päťdesiatimi rokmi to bolo iné. Ľudia žili vo vzájomnej úcte, v zodpovednosti, spolužili bez nenávisti a svorne. Preto si myslím, že je potrebných päťdesiat rokov, aby sa to dalo postupne vrátiť späť. No ak sa tam hore nad tým nezamyslia a nezačnú konať, neviem, čo tu o pár rokov medzi ľuďmi bude. Ani si to nechcem predstaviť.

nemajú radi. Všetkých. A tí Cigáni, ktorí prišli napríklad z Moldavy, tiež nemajú radi bielych. Ale to je všetko preto, lebo sa ľudia nepoznajú. Ale ani sa nemajú ako spoznať. Lebo nikam nechodia. Ani jedni, ani druhí. Vidia sa len dakedy na pošte alebo v obchode. Sedia doma a myslia si, že tí druhí sú zlí. Nepoznajú sa a ani sa nechcú poznať. Niekedy to tak nebolo. Dnes sa opijú niektorí Cigáni a robia neporiadok. Tak ich nechcú pustiť do krčmy. A keď sa zas bieli opijú, tak kričia všetkým, že sú Cigáni, a nadávajú im. Ale z nich už nikto nikoho nepozná. Sú to všetko len pijaci. A to nie je dobré.

Ja som pracoval na Pozemných stavbách Košice a potom tu v Strojmalte v Medzeve. Keď som pracoval tu v Strojmalte, tu boli veľmi dobré vzťahy medzi Cigánmi i bielymi. Všetkými. Mantákmi, Slovákmi aj Maďarmi. Tam vo fabrike to bolo dobré. A bolo to iné. Hlavne tí starší, ale aj ostatní, oni nerozoznávali to, že či si ty Cigán, či si Manták, či si Maďar, či si Italian alebo čo. My sme všetci vychádzali dobre. Tak dobre, že to ani neviem povedať. Všetci sme k sebe mali úctu, pracovali sme, aj sme sa vedeli zabaviť. Ale v práci sme všetci boli rovnakí, každý vedel, čo je jeho práca, každý si ju robil dobre a robili sme všetci spolu. A keď sme išli do

krčmy alebo do kina, jeden druhého sme zdravili, porozprávali sa, že ako sa máme, čo nové doma... Boli to dobré časy. Išli sme do práce, pozdravili sme sa, dobré ráno alebo servus, požartovali sme, keď sme išli z práce, pozdravili sme sa pekne jeden druhému. Aj na ulici mimo roboty.

To bolo iné. Nie ako teraz. Teraz je to všetko iné. Teraz je to katastrofa. Ale my starší, čo sa poznáme, my sa stále prihovorme a porozprávame, čo a ako. U mladých už také nie je. Aj po robote. Pomáhali sme si. Keď sme si žiadali pôžičky, keď sme stavali domy alebo bolo treba priviezť niekomu drevo alebo inak pomôcť. Jeden druhému sme pomáhali, nikto nepozeral, či to bol Cigán alebo Manták. Dobre sme si žili. A hlavne, keď si bol dobrý robotník, všetci si ňa vážili. Všetci. Nebol žiadny problém. Bolo to tip-top. Ale veď robiť sa muselo.

Nikto ti nič zadarmo nedal. Ani výplatu, ani úctu. A všetci sme robili. A tak sa nepilo, ako sa dnes pije. To sa dnes stáva, že vás nepustia do krčmy. Povedia aj slušne, prepáčte, ste opitý, šéf mi zakázal, aby som puštal opitých ľudí do podniku. A to je aj dobre.

Výpovede boli prevzaté so súhlasom autora z publikácie Mnohonárodnostný Medzev.

Ľudovít Petík: Nechajte mojich vnukov a deti žiť

Mnóbí radi tvrdia, že všetci sme kováčmi svojo šťastia. Súhlasím, ale viem, že nie každý má rovnakú štartovaciu čiaru. Dosiabnuť v živote niečo môžu ľudia, ktorí majú vzory, priazeň osudu, nápomocných ľudí a predovšetkým šťastie na príležitosti. Ľudovít Petík také šťastie mal. V rodine.

Ako sám hovorí – nebohý dedo bol výborný murár a rezbár. Dokázal urobiť nemožné. Aj vďaka tomu a zberateľstvu deda, otec a jeho bratia mali doma všetky možné hudobné nástroje. Husle, kontrabas, cimbál, harmoniku, klarinet...

Takže aj vaše detstvo bolo veselé a o hraní?
Áno, moje detstvo bolo veselé. Narodil som sa a vyrástol v Ražňanoch. Sme jedenásti súrodenci. Takže ticho a smutno u nás veru často nebolo. A len čo sme sa naučili držať v rukách niektorý hudobný nástroj, učili sme sa hrať. A keď sme spustili naraz, bolo u nás naozaj veselo. Dôležité však bolo aj to, ako sa o nás naši rodičia starali. Ako nás vychovávali. Najmä mama sa snažila viesť nás k tomu, aby sme sa mali navzájom radi. Aby sme si pomáhali, nezaviedli si navzájom, ale sa podporovali. Pristupovala k nám ku každému rovnako. Aj nám tak kupovala. Obľechenie, dobroty, hračky. Pamätám sa, ako nám trom najstarším chlapcom raz kúpila prvé husličky.

Plechové. Bola to hračka, ale dalo sa na tých husličkách hrať. Ďalší brat dostal 32-basovú harmoniku... Mama vždy zariadila veci tak, že sme si nezávideli, že sme vedeli, že nás rodičia majú rovnako radi.

A čo vaša rodina?

S manželkou sme vychovali päť detí. A veru poviem vám, že vychovávať a vychovať dobre päť detí nebolo nikdy a veru ani nebude jednoduché. Snažil som sa im dať vzdelanie, tak ako môj otec mne. Moji rodičia boli sčítaní ľudia, neboli takí negramotní, že by nevedeli čítať a písať. Nemali veľa škôl, ale základnú školu absolvovali. Otec si urobil murársky kurz. Ale predovšetkým bol vynikajúci muzikant. Odborníci hovoria, že Lajoš – Ľudovít Petík starší, bol druhým najlepším huslistom v bývalom Československu. Hneď po Rilandovi Olahovi. Rodinu dokázal uživiť prevažne hudbou. No a ja som moje deti viedol tiež k tomu, aby chodili riadne do školy. Aby im nikto nemohol povedať – ty nevieš. Všetkých päť našich detí má maturitné vzdelanie, jeden má pedagogické minimum a ešte aj bakalára. Starší syn je elektromechanik a chodil aj do ľudovej školy umenia. Má skončený aj druhý cyklus, rád študoval hudbu. Druhý syn sa vyučil za automechanika. Školu skončil s vyznamenaním, ale popri nej ešte tiež chodil na hudbu. Venoval sa hre na klarinet, chodil na konzervatórium do Ko-

šíc, kde šesť rokov študoval a úspešne skončil toto štúdium. Pokračoval na vysokej, je bakalárom sociálneho práva. Školu prerušil a odišiel do Anglicka. Jedna dcéra vyštudovala hotelovú školu, druhá má ukončenú ekonomickú. Všetci majú maturitné vzdelanie. A ten jeden má vysokú školu. Jeden syn a dcéra žijú v zahraničí. Dvaja bývajú tu v Prešove. Synovi som zakúpil byt na pôžičku. Ja som ju splácal, ale aj on sa snažil. Dcére som tiež kúpil byt. V tom čase sa to ešte dalo. Mal som nejaké peniaze ušetrené, lebo som vedel, že sa musím postarať, aby sme nežili v dvojizbovom byte neviem koľko tak, ako Rómovia žijú v osadách. To neprichádzalo do úvahy. Postaral som sa o to, aby deti žili samostatne, aby keď dospeli, žili sami.

Zažili ste prejavy rasizmu, máte pocit, že k vám ľudia pristupujú inak?

Nechcem sa tváriť, že sa mi ubližuje, že to tak vnímam. Že mi niekto dáva najavo, že som menejcenný. A ak sa tak niekedy aj stane – ja si z toho nerobím nič. Lebo som taký človek, ako ostatní. V nemocnici, keď ste chorý a potrebujete krv, tak tam nikto nerozlišuje, či je niekto Róm alebo biely. Potrebuješ pomoc – pomôžeme ti. Môžeš pomôcť svojou krvou – pomôž! Tam sa nerobia rozdiely. Lebo sme rovnakí ľudia. To, že sme trochu tmavší, je len otázka farby pleti. Ja si z toho nerobím nič, ani moje deti. Vychovával

som ich tak, aby sa necítili menejcenní... Mám vnuka, na ktorého by nikto nepovedal, že je Róm. Má bielu pokožku. Vnučka takisto. Nielenže sú bieli, ale sa aj dobre správajú. Už teraz môžem povedať, že v živote niečo dosiahli. Rodič musí byť zodpovedný voči svojim deťom a viesť ich k tomu, aby sa vedeli správať. Doma aj na verejnosti. Pripraviť ich na to, aby boli zodpovední. Aby to neboli bitkári, aby ich nezaskočilo, ak im niekto povie – ty si Róm! Rodič musí svojim deťom ukázať vzor, ako v tejto spoločnosti spolunažívať. Ja sám som nikdy nemal žiadne predsudky, nehádal som sa v robote, nerobil som sebe ani druhým problémy. Zobrali ma, ako ma zobrali. Ale nepocitujem od kolegov nejakú diskrimináciu. Berú ma, aký som, a ja rovnako vnímam ich. Spolu sa rozprávame, vtipkujeme... Spolunažívame.

Museli ste niekedy niekomu niečo dokazovať len preto, že ste Róm?

Nie, naopak. Ja som hrdý na to, že som Róm, že mám trochu tmavšiu pleť. Je to zákon prírody. Má to antropologický význam. Ani zástava nie je jednofarebná. Nie je pekná, ak je jednej farby, ale keď má nejaké znaky, povieme, že je zaujímavejšia, o to je krajšia. Ja som hrdý na to, že som Róm, Slováč. Naši predkovia sa narodili tu, na Slovensku. Viacerí z nich za túto krajinu položili svoje životy. Preto ma mrzí, ak niekto dáva najavo tejto menšine, že my sem nepatríme. Toto ma

Kamav te phenel savorenge: „Muken te dživel mire čhaven the lengere čhaven!“

But manuša phenen, kaj sako peske korkoro kerel peskeri bacht. Dav lenge o čačipen, no džanav, kaj na sakones hin rovnako štartovaco čara. Te dosikhavel andro dživipen vareso šaj o manuša, saven hin lengero dikhado manuš, vzoros, o bachtalo dživipen, manuša so tuke šigitinen u nekbuter bari bacht. Le Ľudovít Petík kaj bacht sas. Andre famelija. Sar korkoro phenel – leskero papus sas but lačo muraris the rezbaris. Džanelas te kerel bare keribena. The vaš oda the vaš oda kaj leskero dad kidkerlas o lavuti, le dades the leskere phrales sas khere savore lavutarika sersama. Lavuti, bugova, cimbalma, harmoňika, klarineta...

Tumare čhavorikane berša sas pal o bašaviben the pal o asaben?

He mire čhavorikane berša sas pherde asaben. Ulilom the barilom avri andro Ražňani. Sam 11 phrala the pheňa. Ta čit the korkoriben ke amende but nasas. U so mek ča chudlam te džanel andro vasta vare-save lavutarika sersama, sikhavahas pes pre lende te bašavel. U te chudlam jekhetane, sas ke amende ča-

česte but asaben. No but baro sas the ada, sar pes pal amende starinelas amaro dad the amari daj. Sar amen bararde avri. Nekbuter e daj amen lidžalas kijo ada, kaj pes rado te dikhas maškar peste. Kaj peske te šigitinas, kaj te nasam pre peste hamišna, no kaj pes podporinas. Ko sakoneste sas jednako. The amenge avka cinkelas. O uraviben, gulipena, hrački. Pametinav peske sar amenge trinenge nekphurederege čhavenge jekhvar cinda elšuňi lavutica. Plechovo. Sas oda hračka, no delas pes pre odi lavutica te bašavel. Aver phral chudla 32 basovo harmoňika... Mindik kerda avka kaj pre peste te naavas hamišna, kaj te džanas, hoj e daj the o dad amen sakones jednako-sakones rado dikhen.

U so tumari famelija?

La romňaha barardam avri 5 čhave. U phenav tumenge, kaj te bararel lačhes 5 čhaven nasas u aňi ňikda nahela loko. Kamavas but lenge del o sikhaviben, avka sar mange miro dad. Miro dad the e daj sas godaver manuša, džanenas the te genel the te pisinel. Nasas len but školi, no ba-

zutňi škola len sas. O dad peske kerda murarsko kurzos. No buter sas but lačo lavutaris. O but godaver manuša phenen, kaj o Lajoš – Ľudovít Petík phureder sas dujto nekfeder lavutaris andre varekano Československo. Maj pal o Rinaldo Olah. Pre famelija džanelas te zarodel nekbuter le bašavibnaha. No me peskere čhaven bararuvavas tiš avka, kaj te phiren andre škola. Kaj lenge ňiko našti te phenel – tu nadžanes. Savore amare 5 čhaven hin maturita, jekhes hin pedagogicko minimum the mek hi-no bakalaris. O phureder čhavo hino elektomechanikos u phirelas the pre ľudovo škola.

Hin les the dujto ciklos, rado sikhavelas pes o bašaviben. Dujto čhavo pes sikhada avri sar automechanikos. E škola but lačhes dophirda, no the ov phirelas pre hudobno. Bašavelas pre klarineta, phirelas pro Konzervatorijum Kašate 6 berš, kaj but lačhes dophirda kadí škola. Gela dureder pre učí škola, hino bakalaris. E škola akanake prerušinda u gela andre Anglija. Jekh čhaj dophirda hotelovo akademija, dujto dokerda ekonomicko škola. Savoren

hin maturita. U kole jekhes hin the učí škola. Jekh čhavo the jekh čhaj dživen avri. Duj bešen Perješiste. Le čhaveške cindom kher pre požička. Me la počinavas no the ov pes snažinelas. La čhake cindom tiš kher. Akor pes oda mek delas. Has man varesave love šporimen, bo džanavas, kaj mušinav pes te starinel, kaj te nadživas andro dujekherendero kher nadžanav keci manuša avka, sar o Roma dživen andro tabora. Oda avka našti has. Starindom pes pal oda, kaj o čhave te dživen sako korkoro, kaj te barona avri, te dživen korkore.

Predžidžilan o rasizmus, šunen pes avka, kaj o manuša tumenca keren inakšeder sar bi kerenas te bi sanas parno?

Nakamav pestar te kerel oda, kaj mange pes ča kerel namištes. Kaj mange vareko del te dikhel, hoj som frimeder manuš sar aver. U te pes avka varekana ačhel – me peske alestar nakerav nič. Bo som ajso manuš, sar the aver. Andre špitala te tumenge kampil rat, ta ode ňiko nadikhel, či san Rom, abo goro. Kampil tuke te šigiti-

nel – šigitinas tuke. Šaj šigitines peskere rateha – šigitin! Me peske alestar nakerav nič, aňi mire čhave. Bararavavas len avka kaj te nahan frimeder sar varesavo aver manuš... Hin man vnukos, pro savo bi ňiko naphendahas, kaj hino Rom. Hino parno. E vnučka tiš avka.

Na ča hoj hine parne no the pes šukares likerem. Imar akanake šaj phenav, kaj andro dživipen vareso baro dochudle. O dad the e daj musaj te hel prekal o peskero čhavo zodpovedno, došalo. Te lidžal len kijo oda, kaj pes te džanen te likerel. Khere no the avri maškar o manuša. Te kerel sa prekal lende, kaj te hen došale vaš peste. Kaj pes te namaren, kaj te džanen so te lenge vareko phenela – tu sal Rom! O dad the e daj musaj peskere čhavenge te hel nekbareder manuša andro čhavorengero dživipen, musaj len te sikhavel sar ade jekhetanes te dživel. Me korkoro ňikda pes andre buťi nave-sekedinavas, halasinavas le manušenca andre buťi, nakeravas peske aňi ňikaske problema. Ile man avka sar man ile. No našunav le kolegendar ňisavi diskriminacija. Len man ajses sa-

vo som, u me len tiš avka. Jekhetane vakeras, asas... Jekhetane dživas.

Mušindan varekana varekaske vareso te dokazinel, ča vaš oda, kaj san Rom?

Na, visare. Me som barikano pro oda, kaj som Rom, kaj som sikrica kaleder. Oda sa hin pal e priroda. Oda hin antropolikano džañiben. Aňi o flagos nane ča jekhe cvetostar. Nane šukar te bi sas ča jekh cvetos, no te upre hin mek vareso phenas, kaj hin šukar, zaujimavo. Me som barikano pro oda, kaj som Roma, Slovakos. Amare papi ulile ade, pre Slovensko. Buter lendar vaš kadí phuv the mule. Vaš kada man dukhal te vareko kala nacijake sikhavel oda, kaj ade la nane so te kerel. Oda man dukhal. No kaj pes teš unav sar frimeder manuš sar aver manuša, oda na. Som bachtalo. Bo o čhave amenge keren baro asaben. On the o vnučata hin saste, kamas pes sar famelija...

Imar 27 berš phiren le autobusiha. Te hel šoferis pro autobusis hin te hel presno, te naavel ňikda nasi-kh, te birinel but u kada sa pes le Romenge na but pripisinel.

Me som ča jekh Rom, savo andro dopravno podňikos kerel maj tranda berš. Has man bacht, kaj ode gelom te kerel mek andro aver režimos. Podari-

bolí. Ale že by som sa mal cítiť menejcenný, to nie. Som šťastný. Lebo deti nám robia radosť. Oni, aj vnúčatá, sú zdravé, vychádzame spolu dobre ako rodina...

Už 27 rokov jazdíte s autobusom. Byť šóférom autobusu je predsa o presnosti, dochvilnosti, vytrvalosti a tieto vlastnosti sa Rómom často nepripisujú.

Ja som jediný Róm, ktorý v dopravnom podniku robí už takmer tri desiatky rokov. Mal som šťastie, že som ešte nastúpil za bývalého režimu. Podarilo sa mi dokázať, že mám na túto prácu, a že som dokonca aj lepší než niektorí iní kolegovia v tejto profesii. Som vyučený sústružník, ale práca vodiča ma vždy bavila a doteraz ma to drží. Chodím rád do práce. Aj keď je to práca veľmi náročná. Človek si musí byť ustavične vedomý toho, že vozí ľudí a nie stavebný materiál. A že je za tých ľudí zodpovedný. Že je na mne, aby som ich v poriadku priviezol do práce, do školy, i domov.

A čo rómsky jazyk? Používa sa u vás doma?

Vnúčatá rozprávajú po slovensky, po rómsky sa niekedy rozprávam len s manželkou. Vnúčatá, tak ako naše deti, vedia po rómsky, rozumejú, ale nerozprávajú týmto jazykom. Hoci im stále pripomíname, že sú Rómovia, že rómčinou sa dorozumejú všade vo svete.

Ste muzikantská rodina. Zahráte si niekedy ešte aj vy?

Áno, keď prídu vnúčatá, deti, syn, zať, lebo aj zať vyštudoval hudbu – je cimbalista, tak si zahráme. Mám otcovu husle z roku 1917, harmoniku, gitaru. Ale aj husličky pripravené pre vnuka, aby nemusel nosiť svoje, keď je tu u nás cez víkend. Niekedy si spolu zahráme. Najmä, keď sa všetci zídeme, keď oslavujeme niečie narodeniny alebo meniny. Vnuk vyhral toho roku súťaž v Trnave. Stal sa absolútnym víťazom Slovenska v hre na husle. Aj to bol dôvod na oslavu...

V čom vidíte príčinu, prečo rómski žiaci spravidla neprosperujú v škole?

Vozím ľudí. Aj učiteľov. Počúvam, čo hovoria cestou do práce. Nedá sa nepočuť, ako hovoria o rómskych deťoch, svojich žiakoch. Hovoria o nich veľmi

nelichotivo. Tvrdia, že sú hlúpi, nechápaví, zaostali. Ak sa dá, rozprávam sa s tými učiteľmi. Pýtam sa ich, ako je možné, že si rómske deti zapamätá a bezchybne odohrá päť minútový part a iné nie? Dieťa cíti, či ten, čo ho učí, ho učí s láskou alebo s opovrhovaním. Pomohlo by aj to, keby učitelia, ktorí učia rómske deti, vedeli aspoň trochu rómsky. Aspoň v prvých ročníkoch... Často sa zamýšlam nad tým, čím to je, že ak rómske deti sa po roku vrátia zo zahraničia – plynule hovorí po anglicky. Tam ho dokážu naučiť úplne cudziu reč. A na Slovensku sa to nedá. A nedarí sa rómske deti naučiť dobre po slovensky ani počas niekoľkých rokov. V čom je problém?

Áno, často sa stretávame s tým, že rómski žiaci sa v triede boja ozvať. Nezapájajú sa do diskusií. Sú utiahnutí. Čoho sa podľa vás boja?

Podľa vlastných detí viem, že mnohým rómskym deťom dajú ich bieli spolužiaci pocítiť, že sú niečo menej. Utlačujú ich, ponížujú. A pedagógovia sa na to nečinne prizerajú. Nezasiahnu. Nepomôžu. Ale chybu robia aj rodičia, že si nevšimnú, že ich dieťa trpí. Aj oni by sa mali dožadovať nápravy.

Vy ste sa v prípade svojich detí tej nápravy dožadovali. A snažíte sa o nápravu, aj keď ide o cudzie deti, iných Rómov.

Nedá mi nečinne sa prizerať, keď sa niekomu bezdôvodne ubližuje. A veľmi ma bolí, keď vidím, ako mnohí bieli by najradšej Rómom zakázali cestovať verejnou dopravou. Nedávno mladí chlapci a jedno dievča napadli mladú Rómku v autobuse, ktorý som šóféroval. Doslova ju vykopli von otvorenými dverami tak, že dopadla hlavou na vozovku. Keby bola tma, a ja by som si nebol všimol hurhaj vzađu v autobuse, mohol som jej prejsť rovno cez hlavu... Utekal som tej žene pomôcť. Keď som sa ju snažil prebrať z bezvedomia, pokúsili sa do nej kopnúť druhý raz. Útok sa mi podarilo zastaviť rukou. Vniesol som tú ženu do autobusu, a tam do nej tí mladí, bieli chlapci kopli ešte raz. Sedel tam blízko mladý pár. Namiesto toho, aby mi pomohli ženu prebrať k životu, okríkli ma, aby som tú Cigánku vyšmaril z autobusu! Takých zážitkov mám mnoho. Mohol by som hodiny rozprávať, čo stvárajú beztrestne v nočných autobusoch a uliciach mesta bieli

mladí chlapci. Vyvracajú smetné nádoby, napádajú spolucestujúcich, rozbíjajú zastávky, ničia autobusy. A policajti sa tvária, že nič nevidia. Ale keď po ulici kráčajú traja Rómovia – hneď ich kontrolujú!

Ako vidíte budúcnosť? Dokážeme spolu-nazívať – vy Rómovia a my bieli v pokoji? Alebo máte obavy o život Rómov na Slovensku?

Bojím sa, čo bude. Bojím sa, aby to na Slovensku neskončilo tak, ako v Amerike. Masovými vraždami. Popravami. Bojím sa toho, keď tieto deti, Rómovia, ktorých po revolúcii tak odsudzujú a utlačujú, vyrastú, dostanú sa k zbraňam...

Myslíte si, že je čas ešte vývoj zvrátiť k dobrému spolunažívaniu a vzájomnej úcte?

Denne vozím ľudí a počúvam, ako ich deti, keď vidia Rómov na ulici, hovoria, že Cigánov treba postríelať! Bojím sa, že pre Rómov na Slovensku niet budúcnosti. Naši dedovia bojovali za túto zem a teraz nás vyhánajú z tejto krajiny. Tu sa nikto nepozereá, ako žijeme, čo dosiahli moje deti, ako pracujem ja. Tu sme stále iba Cigáni. V Anglicku mi žije syn, ktorého na Slovensku napadli. Dcéra žije v Belgicku. Tam sú ľuďmi, nie Cigánmi!

Bolo to podľa vás takto vždy?

Ja si veru zo svojho detstva na také niečo nepamätám. Ako chlapcovi mi nikto nikdy nedal najavo, že som niečo menej.

Máte nejakú túžbu, sen?

Chcel by som mať možnosť verejne prehovoriť a povedať: Nechajte mojich vnukov a deti žiť! A Rómom by som na nejakom celoslovenskom rómskom sneme najradšej povedal: Zachráňte sa, kto môžete! Odíďte zo Slovenska!

Možno si niekto povie, ten človek preháňa. Nie, ten človek s plnou zodpovednosťou len hovoril o tom,

andro autobusis, kaj šoferinavas. Jekhe laveha la ruginde avri phundra-de vudareha andal o autobusbis avka kaj pela pro šero pro drom... Denašavas kola romňake te šigitinel. Sar lake šigitinavas, kamle andre late te ruginel mek jekhvar. No le vasteha lenge nadomuklom oda te kerel. Ilom kola džuvla pale andro autobusis u ode lake kola racle ruginde andro kolina mek jekhvar. Bešenas ode pašes terno raklo la raklaħa pirane. Mestone aleha kaj mange te šigitinen kola romňa te prelel ko dživipen, viskinenas pre ma, kaj ola „Ciganku“ te čhivav avri andal o autobusbis! Kajse keribena predžidžilom but. Šaj vakerav vaj keci ori pal oda so keren andro autobusa, ratune autobusa the pro ulici andro foros o teme racle u niko lenge nič nakerel. U o žandara pes keren, kaj nič nadikhen. No te pal e ulica džan trin Roma – maj len kontrolinen!

Sar dikhen o avutne berša, ideja? Džanaha jekhetanes te dživel – Tumen o Roma the amen o parne avka kaj hin smirom? Abo daran pal o dživipen le Romenge so dživen pro Slovensko?

Darav so hela. Darav kaj pro Slovensko oda te nahel avka sar andre Amerika. Murdaribnaha. Unblavipe-

nenca. Darav alestar, te kala čhave barona, O Roma, saven pal e revolucija avka nakamen the ispiden pale, barona, u dochudena pes ko pištola...

Gondolinen peske, kaj hin mek idejos te visarel sa ko lačo jekhetano dživipen the pativ maškar peste?

Sako džives hordinav le pamen u šunav sar lengere čhave, sar dikhen le Romen pre ulica vakeren, kaj le Romen kampel te livinel! Darav, kaj prekal o Roma pro Slovačiko nane imar avutne berša. Amare papi pes marenas vaš adi phuv u akanake amen čhiven andal e adi phuv avri. Ade niko nadikhel sar dživas, so dochudle amare čhave, sar kerav buťi me. Ade sam ča furt Roma. Andre Anglicko mange dživel o čhavo, saves pro Slovensko napadňinde. E čhaj dživel andre Belgicko. Ode hine manuša, na Roma!

Has oda pal tumare furt avka?

No me peske čačeste pal mire čhavorikane berša pro kajso napametinav. Sar čhaske mange niko nika naphenda kaj som vareso frimeder sar aver manuša.

Kamen vareso but, hin tumen vare-savo kamaduno suno?

Kamavas bi verejones te phenel: Muken mire vnuken the čhaven te

dživel! U le Romenge bi kamavas pro varesavo caloslovačiko romano šhemos nekradeder te phenel: ratinem pes, ko džanen! Džan het pal o Slovensko!

Talam peske vareko phenela, oda manuš but pretradel oda. Na, ada manuš bare dochudlipnaha ča vakerel pal oda, soha sar šoferis ke forutňi doprava pes sako džives arakhel. Sakodžives. U kaj nane leskero zvikos te ispidel o šero andre poš, u aňi narado pes kerel, kaj o veci save sako džives dikhel nane pal leste – nane čit. Avka sar hin čit but manuša, save našti nadikhen sar pro Slovensko hin e situacija but nalači. O psihologa the aver kompetentna bi majinenas pro Slovensko imar te chudel te marel pro alarm. Te vakerel pal oda, kaj oda kaske imar berša keren baro nalačhiben, jekhvar kerela o nalačhiben the ov. Na vaš oda, kaj bi kamelas. Kaj bi has nalačo manuš... E manušeskeri vodi hin sar pokladňička. Ča oda pes latar dela vri te lel, so andre late thovkeres. U hin jekh čit hin odi vodi andro parno teštos, abo andro Romano teštos... Nekbareder bacht prekal o nipi hin o sastipen the smirom andro them. Bo, te avela o mariben, hin jekh pre savi sera san. Murdarde manuša hin pros oduj seri.

Preklad: Inga Lukáčová

Sabrosa prináša sladkosť rómskeho života

Bola raz jedna chudobná rómska osada. V nej vetchy domček a v ňom – tri malé dievčatá. Vedeli ešte málo o svete a najradšej sa pozerali na filmy v televízii. Zvlášť jedna telenovela sa im veľmi páčila. Možno preto, lebo v dievčatách vzbudzovala neznámu zvedavosť, ako asi musí chutiť malinovka, ktorú v tom filme všetci chválili. Ten filmový božský nápoj sa volal sabrosa.

Dievčatá si v ústach prevažovali sliny, ktoré sa im zbíhali pri chvále na ten lahodný mok. Sabrosa. Symbol sladkého života. Dievčatá snívajú s otvorenými očami a s detskou dôverou si navzájom sľúbili, že ak sa raz rozhodnú robiť niečo, bude to musieť byť také dobré ako tá filmová malinovka. Sabrosa. Veľa sladkosti, veľa snov, predstavivosti a detských túžob... Prešli roky. Z dievčatiek sa stali mladé slečny. A keď spievali, osadou sa rozlievala odrazu aspoň na chvíľu sladkosť života. Ako tá televízna malinovka, ktorá našťastie nezvetrala, nestratila časom na chuť kvôli jednému bielemu mužovi. Františkovi Gallovi. Keď počul dievčatá spievať, predsa vzal si, že im pomôže dostať sa z osady. Rozhodol sa, že ich vynesie na svetlo. Aby ich počuli ľudia spievať nielen v ich osade, nielen v ich dedine. Aby pochopili, koľko je krásy v starých rómskych piesňach, koľko je talentu v hrdlách troch mladých rómskych dievčat.

Dievčenské spevácke trio Sabrosa – teda sestry Aneta a Jana Duždové s Julkou Cvoreňovou si za posledné roky rómskou hudbou a pesničkami podmaňujú svet. Doslovne. Vystupujú na rôznych rómskych i nerómskych podujatiach po celom Slovensku, ale aj v zahraničí. Najmä v Česku a Maďarsku. Zdá sa, že sa naplňujú ich detské sny, keď ako malé pri sledovaní televízie snívajú o sladkom živote.

Stalo sa

Tri dievčatá z Raslavic v okrese Bardejov vydávajú prvé a po ňom i ďalšie CD. To druhé pod názvom Predal Thumende, čo v preklade do slovenčiny znamená Pre vás. Na ňom ponúkajú kolekciu šesťnástich pôvodných rómskych piesní. A už pracujú na treťom CD nosiči. To, čo dokázali doteraz, dáva tušiť, že sa máme na čo tešiť. Cvičia každý deň, niekedy aj štyri hodiny. Všetky tri pracujú doma v obci v rámci verejnoprospešných prác. Zdá sa, že im nehrozí nakazenie sa pýchou. Po ováciach a potlesku po vystúpeniach sa nádejné umelkyne menia na robotníčky, ktoré majú na starosti čistotu v obci Raslavice... Dve strany jednej mince. Život nie je len o úspechu a o sláve. Život skutočne nie je telenovela...

Mať sny je nevyhnutné, keď chce človek niečo dokázať. To už dnes dievčatá dobre vedia. Hovoria: „My samé by sme bez pomoci iných neboli schopné naplniť svoje sny. Prvú, kto pri nás stáli s pomocou, boli rodičia. Naše detstvo bolo o hraní otca a o večne spievajúcej mame. Aj to, že sa náš spev stal súčasťou atmosféry v kostole v Raslaviciach, bolo zásluhou našej ochrankyne a učiteľky zo základnej školy. Mnohí boli očarení naším spevom v kostole

a bolo im ľúto, že nás nemôžu počuť aj iní. Že náš talent ostane len v osade a ešte v raslavickom chráme. Aj by to tak bolo ostalo, keby nebol prišiel Fero Gall. Náš súčasný manažér. Stavbár, ale predovšetkým dlhoročný milovník folklóru. Pri jednej z návštev osady v Raslaviciach sme ho zaujali. Rozhodol sa, že nám bude pomáhať, že rozvinie náš talent. Začal sa nám venovať, podporovať nás a čo je ešte dôležitejšie – združovať vôkol nás ľudí, ktorí sú prajní a ochotní nám pomáhať. Prejavilo sa to aj počas krstu CD v Prešove. Krstným otcom CD bol vtedajší splnomocnenec Vlády SR pre rómske komunity Miroslav Pollák. A toľko nerómov i Rómov, ktorí nás prišli ako mladé speváčky podporiť, by nám mohli závidieť aj ostrieľaní speváci a hudobníci zo šoubiznisu... Vymenovať všetkých, čo nám pomohli a pomáhajú, ani nie je možné, lebo je ich veľa,“ hovoria dievčatá zo Sabrosy a dodávajú, že „človek má len dve možnosti. Pomôcť, keď je príležitosť, alebo nepomôcť. Ale je to dobrý pocit, keď vieme a môžeme pomáhať. Vidíme to vždy, keď dávame prídavky na našich vystúpeniach. Ale najviac je to vidieť na našich dobročinných koncertoch, keď vystupujeme bez honorára a keď ľuďom urobíme radosť. Takto sme potešili telesne postihnutých, deti v detských domovoch, starých ľudí v domove dôchodcov... Aj nás obohacuje to, že sme schopné pomáhať a že robíme to, čo pomohlo nám a tiež pomáhame.“

Po jednom z koncertov Sabrosy, na ktorom by som ja osobne bola najradšej stále dookola počúvala v ich podaní pieseň Lole topanki – čo v preklade do slovenčiny znamená Červené topánky, mi dievčatá povedali: „Rómovia sú každý jeden takí jedineční ako ľudia ostatných národností. Aj keď je pravda, že sme temperamentnejší, ľahšie sa vieme rozveseliť, ale i rozosmutniť, vzkypieť hnedom...“ A potom je tu ešte nadanie na tanec, spev, na maľovanie. Jednoducho na všetko, čo je spojené s umením. Každý sa narodí s nejakým talentom. A je dobré, keď sa ten talent rozvíja. Mnoho talentov detí z rómskych osád si však nikto nevšímne. A práve preto prežijú smutný a ťažký život. Práve preto, lebo nebudú vedieť robiť to, čo by vedeli robiť najľahšie a najlepšie. Práve preto, že nebudú môcť rozdávať ten dar, ktorý v nich nevyrastie a ostane v nich skrytý.

Repertoár Sabrosy, to je predovšetkým rómsky folklór. Typické staré rómske, clivé piesne, ale i chytľavé, rýchle a temperamentné skladby, čo nechávajú poslucháčov ľahostajných a strhávajú k spevu i tancu. Dievčatá spievajú aj pesničky, ktoré si samy zložili. Tá, ktorá je prosbou k Bohu, aby im zachoval mamu, aby neostali siroty, je zvlášť dojímavá. Pre poslucháčov aj pre dievčatá. Pýtam sa na históriu tej skladby a sestrám Anete a Jane vbehnú slzy do očí. Hovoria o tom, ako práve pred rokom, na deň presne pred krstom druhého CD, choroba vzala ich mame hlas. Žena, ktorá si bez spevu nevedela predstaviť deň, dnes nehovorí. Jedinou radostou je pre ňu to, že počuje, ako sa darí jej dievčatám, že počuje pokračovanie svojej záľuby

v ich spievaní. Manažér dievčat František Gall hovorí, že mama sestier Duždových mala vskutku nádherný hlas. „Dcéry sa jej veru nevyrovňajú,“ hovorí a človek začína ľutovať, že nepočul spievať pani Duždovú. Lebo počuť jej dcéru Anetu je hotový zážitok... Zážitkom, doslova bonbónikom, chutným cukríkom bol v jednom z prešovských nákupných centier krst spomínaného druhého CD Sabrosy. Hudobným hosťom na krste vskutku vydareného albumu bol mladý spevák Tomáš Buranovský. Bolo to viac ako symbolické prepojenie. Prelínanie starých rómskych piesní s modernou hudbou v podaní Rómiek a neróma ako keby naznačovalo, že v umení sa stiera príslušnosť, farba pleti a dôležité je jediné: umenie. Rovnako, ako keď sa spoja dobrí ľudia, čo nevyhľadávajú, čo rozdeľuje, ale to, čo spája...

Za tromi rómskymi dievčatami, za ich dnešnými úspechmi stojí predovšetkým jeden biely muž. František Gall. Netypický manažér. Nežije z manažovania dievčat. Živí ho jeho stavbárčina. Tvrdí chlapecká práca a jeho chlapeckú ruku a vedenie je vidieť aj pri dievčatách. Stačí si porovnať prvé a druhé CD, ktoré „sabrosanky“ nahrali a pozrieť sa na prebaly oboch CD. Posun je neprehliadnuteľný. „Naším cieľom je predovšetkým uchovať podstatu a charakter pôvodnej rómskej tvorby, ku ktorej neodmysliteľne patria predovšetkým gitary a husle. Hoci na Slovensku pôsobí viacero rómskych súborov, autentickú hudbu šíri iba minimum z nich,“ povedal pri jednom z rozhovorov o zámeroch Sabrosy František Gall. Jeho snahou je, aby sa dievčatá posúvali dopredu nielen umelecky, ale aj osobnostne. Preto využíva každú príležitosť na hranie dobročinných koncertov. „Člo-

vek by nemal iba prijímať, mal by vedieť aj dávať. V našom prípade je dávanie o spievaní. O spievaní v domovoch dôchodcov, v domovoch pre telesne postihnutých,“ hovorí František Gall a spomína, aké silné pocity vďačnosti si s dievčatami z takých vystúpení odnášajú. Keď vidia, že ľudí odsúdených na nemohúcnosť rómske melódie doslova vtiahli do života, keď malátni a o život sa nezaujímajúci ľudia na koniec koncertu nôtia spolu s dievčatami, to je najkrajšia z odmien. Aj toto posúva dievčatá dopredu. A dievčatá sa už výrazne posunuli vo svojej kariére za ostatné roky. Kapela má popri gitarách už aj bubon, tamburínu, skromné, ale vlastné ozvučenie. Posun umelecký je však ešte evidentnejší. Repertoár rozšírený, vystupovanie dievčat sebahododomejšie. Spev i hra odvážnejšie. Na vystúpeniach už vidieť ozajstnú muzikantskosť. To, že dievčatá samotné bavi spievanie.

Že už sa neboja zaimprovizovať, využiť vlnu, ktorá v súzvuku s ľuďmi v hladisku vznikne – a na nej vzlietnuť až k hudobnému nebu, rozdivočiť rytmus... Staré rómske piesne z Raslavic sú nádherné. Červené topánky, Ide poštár ide, Tajná láska... Jedna pieseň krajšia od druhej. Nesmierne bohatstvo spevavého národa, ktorý našťastie doteraz neprestal spievať. A ako vyplynulo na jednej z besied v škole, v rómskych rodinách sa spieva aj v týchto neľahkých časoch... V duchu to porovnávam so situáciou v bielych rodinách a uvedomujem si, že bieli sa naozaj majú čo učiť od Rómov... Od dievčat zo Sabrosy sa už mnohí bieli naučili nie jednu rómsku pesničku...

Text: Daniela Obšasníková
Foto: Jozef Ferenc

Slnčná energia Khamoro

Paulína Heráková a jej manžel Karol spoločne vypracovali vlastný program pomoci myjavským Rómom. V roku 2001 založili folklórny súbor Khamoro, o rok neskôr s podporou miestnej samosprávy Osvetu myjavských Rómov a komunitné centrum. Paulína manažuje aktivity v centre, kultúrne projekty a aj aktivačné práce sociálne odkázaných spoluobčanov. Karol sa sústreďuje na súbor a budbu. V lete spoločne organizujú tábor pre deti, celoročne nacvičujú choreografie a vystupujú so súborom na Slovensku aj v zahraničí. Po rokoch práce sa výsledky prejavili. Zvládli problémy v spolumaživaní a verejná mienka voči miestnym Rómom sa otočila. Metóda spojenia kultúrnej, výchovnej a ekonomickej podpory rómskej komunity v Myjave má nasledovaniabodné výsledky.

Aké bolo vaše rodinné zázemie v detstve?

Narodila som sa v osade Padelky. Je to tu, tri kilometre od Myjavy. Keď sme sa sťahovali z osady, mala som sedem rokov, takže som navštevovala prvú triedu. Vďaka mojim rodičom, a teda vďaka ich rozmyšľaniu a hlavne zdravému rozumu, sme sa presťahovali. Chceli napredovať, aby sa deti mali lepšie a neboli zaostalé.

Pred dvanástimi rokmi ste oslovili primátora mesta Myjava s ponukou na spoluprácu. Vy a Karol ste založili Osvetu myjavských Rómov a komunitné centrum Khamoro.

Ešte som sa nestrela s človekom, ako je primátor v Myjave. Po skúsenostiach, ktoré máme s vedením mesta, môžeme povedať len to najlepšie. Je to človek, ktorý rieši problémy spolu s nami a je ochotný za každých podmienok s nami jednať. Vždy nájdeme spoločnú reč a dá sa povedať, aj riešenie.

Založili ste neobyčajný folklórny súbor. Tanečníci sú vo veku od troch rokov do sedemdesiatky a nikomu z nich nemožno uprieť autentickú živelnosť a talent. Skvelí sú aj hudobníci, kostýmy. Výsledkom je vizuálna aj akustická harmónia. Ako to robíte?

Predovšetkým je to snaha vydať zo seba všetko, čo bolo Rómom upreté tisícky rokov. Hlásiť sa hrdo k svojmu národu, obohatiť svetovú kultúru o tú našu, ktorá je výnimočná: prezentovať svoj život plný chudoby a vyčleňovaného rómskeho národa zo spoločnosti. Nik nám nevezme naše krásne piesne, clivú hudbu a temperament vo víre tanco.

Prečo Khamoro?

Každý z nás máme niekedy dni, kedy nám slniečko nesvieti, zle sa cítime, sme plní takej melanchó-

lie. Ale keď začne slniečko svietiť, cítime sa lepšie. Ja zase hovorím, že kde ide Khamoro, tak každému svieti a jednoducho tú radosť rozdáva. Preto to slniečko.

Vaši tanečníci a hudobníci jedinečne komunikujú medzi sebou na pódiu, ale aj s divákom v hľadisku. V jeden moment sú hlboko koncentrovaní na svoj tanec a zahľadení do seba či tanečného partnera. O chvíľu sú schopní všetko otočiť a otvoriť sa publiku tak, že si každý z divákov myslí, že tanec patrí iba jemu. Ako sa naučili tento spôsob tanečných a komunikačných zručností?

Náš súbor vznikol 15. augusta 2001. Odvtedy sme prebrázdili stovku úspešných ciest na domácej a zahraničnej scéne. Trénujeme pravidelne trikrát do týždňa. Každý má k nám otvorenú cestu, či má talent alebo chce niečo dokázať, rozvinúť, čo je niekedy skryté. Len potrebuje, aby mu tú šancu niekto dal.

Aké to bolo po založení súboru?

Začiatky boli naozaj ťažké, pretože mnohí rodičia nám nechceli dať deti, jednoducho povedali, že čo tam budú skákať ako opičky. Názor bol, že je to hanba. Našťastie sme mali aj chápaných rodičov, ktorí nám s láskou dávali svoje deti a boli radi, že idú vystupovať a že im publikum tleska.

Situácia sa za tie roky zmenila. Keď vystupujete v miestnom Kultúrnom dome Samka Dudíka, búrlivo vám tleskajú obyvatelia Myjavy.

Jedine cez kultúru by som povedala, že človek a všetky národnosti, majú k sebe bližšie. Tu vznikajú tie priateľstvá. Nevadí vtedy, či som biely alebo čierny. Jednoducho, tam sme si rovnocenní.

Dnes sa stretávate na celoslovenských podujatiach so súbormi z rôznych oblastí Slovenska. Vedeli by ste povedať, čím sa líšia myjavskí Rómovia a ich kultúra od Rómov zo severného či východného Slovenska?

Každý kút Slovenska prezentuje rómsku kultúru inak. Na východe inklinujú skôr k ruským prvkom tanca. Z histórie vieme, že Rómky boli zahalené. Hanbili sa vyzliekať, a preto nevedeli ani plávať. Nerada vidím, keď majú tanečníčky odhalené brušká. Naše tanečníčky tancujú bosé, tie staršie i najmladšie majú na hlavách šatky. Taktiež u nás „na myjavsku“ sa líši aj príprava tradičných špecialít rómskej kuchyne. Goja sa plní zemiakmi nakrájanými na malé kocky, inde sa zemiaky strúhajú ako na placky či haruľu.

Ako sa vlastne toto jedlo robí?

Pri príprave goje treba črevo dôkladne vyčistiť cibulou, soľou a rukami, aj dve hodiny vyplachovať.

Keď sa črevo plní, dávajú sa dnu zemiaky nakrájané na kocky, pridá sa cesnak, mleté korenie, a ja dávam ešte vegetu. Varím ho hodinu a pol. Je to drina, ale je to výborné jedlo.

Dvanásť rokov aktívnej verejnoprospešnej práce je nápor na psychiku. Nemali ste niekedy pocity vyhorenia?

Naozaj sú také chvíle, že poviete: „Nie, ja už nevládzem.“ Neraz som bola za primátorom a povedala som, že toto už naozaj ďalej robiť nebudem. Lebo už je toho na mňa veľa. Ale výsledky vás tešia a prakticky tie vás poháňajú dopredu. Tak som si povedala, že sme sa s manželom vybrali správnym smerom. Určite je to správna cesta, robíme to nie pre seba, ale pre naše mesto, pre našu spoločnosť, náš štát. A ja si myslím, že to ovocie je badateľné.

Text: Ingrid Ďurinová
Foto: Vladimíra Hradecká

Khameskeri energija Khamoro

E Paulina Herakovo the lakero rom o Karol jekhetane kerde peskero programos pal o šigitiñiben le Romenge. Andro berš 2001 kerde folklorno suboris Khamoro, u pal o jekh berš kerde e osveta le mijavska Romenge, kaj lenge šigitinda the e samosprava. E Paulina kerel o aktiviti andro centros, kulturna projekta the o aktivačna buta prekal o socialno odkazimen manuša. O Karol kerel le suboriha. Nilaje jekhetane keren tabora prekal o čhave, calo berš keren e choreografija the vistupinen le suboriha andro Slovensko the andro aver thana. Pal vaj keci butakere berša pes sikhada o lačhiben. Kerde avri e problema le jekhetane dživipnaha u the o vakeriben maškar o forutne manuša pal o Roma pes visarda. E metoda te del jekhetane e kultura, bararipen the ekonomicka kamlipena save kampil la romaňa komunitake andre Mijava pes sikhada.

Savi sas tumari famelija kana sas ciknoro?

Ulifom andro taboris Padelki. Hin oda ade, trin kilometri Mijavatar. Sar pes prehordinahas andal o taboris,

has mange eŧa berš, phiravas andre elšuñi klasa. Palikerav mire dadeske the dake, lengere gondolipnaske the sast godake, kaj pes preligendam odarik. Kamle feder te dživel, kaj o čhave feder te dživen te baron.

Anglal o dešuduj berša pale vakerdan le primatoriha andro foros Mijava pal o jekhetano keriben. Tumen the o Karol kerdan Osveta le mijavska Romenge the o komunitno centros Khamoro.

Mek pes nazgelom le manušeha, sar hin o primatoris andre Mijava. Amare jekhetane vakeribena the buta hin ajse, kaj našti phenav nič rosno ča lačo. Hin oda manuš, savo kerel avri o problema jekhetane amenca u kamel mindik amenca te vakerel. Mindik arakhas jekhetano vakeriben u del pes te phenel the keriben avri le problemenge.

Zathodan but lačo folklorno suboris. Le khelibnaskere čhavege the manušenge hin trin berša the džiko eŧavardeš berša u nikaske lendar nachibalinel o autenticko taletos.

But lače hin the o lavutara, kostimi. U jekhetane ada sa hin but šukar dihiñiben the šuiñiben, bari harmonija. Sar oda keren?

Oda sa hin pal oda, kaj kamas te del pestar sa avri, so sas le Romenge zaphendo ezera berša. Te vakerel pal peskeri nacija, te sikhavel peskeri kultur, savi hiñi but bari aver: te sikhavel peskero dživipen savo hin but čoro u te sikhavel sar hin o Roma avri čhide andal o jekhetano dživipen le savore manušendar save ade dživen. Niko amenge nalela amare but šukar gila, dukhadi nota the o temperamentos andro kheliben.

Soske Khamoro?

Sakones amendar hin varesave dživesa ajse, kana amenge o khamoro nasitfinel, but nalačhes pes šunas, sam but rovlarde. No sar o khamoro sitfinel, šunas pes feder. Me phenav, hoj kaj džal o Khamoro, ta sakoneske sitfinel u rozdel sakoneke e loš. Vaš oda khamoro.

Tumare khelde manuša the o lavutara but lačhes vakeren maškar

peste pro podijumos keren but lači buti, no the le dikhle manušenca. Andro jekh vachtos but bares pes koncentrinen pro peskero kheliben the dikhlen ča jekh pre aver. No palis džanen maj sa te previsarel u te phundravel pes le dikhle manušenge avka, kaj peske sako le dikhle manušendar gondolinel, kaj o kheliben hin ča prekal leste. Sar oda sa sikhile, avka lačhes te vakerel sakoneha prekal o peskero kheliben?

Amaro suboris ulila andro 15. august 2001. Olestar dromardam bute bare the uspešna droma khere the andro aver thema pal e luma. Treñinas sako kurko trival. Sakones hin ke amende phundrado drom, či les hin talentos abo kamel vareso te dosikhavel, te barol, oda so hin varekana garudo. Ča leske kampil oda, kaj leske vareko kajsi šanca ča te del.

Sar oda sas, sar kerdan o suboris?

O akorutiben sas but pharo, bo o dada the daja nakamenas te del le čhaven, jekhe laveha phende, kaj ode chučkere-na sar opici. Phenenas kaj oda hin lač. No has the dada the daja, save amenge le kamibnaha denas peskere čhaven u has rado, kaj džan te vistupinel u kaj lenge o dikhle manuša klapkinen.

E situacija pes pal ola berša visarda. Sar vistupinen andro foros andro Kulturno kher Samka Dudika, but bares tumenge klapkinen o bešle manuša andal e Mijava.

Ča pal e kultura bi phendomas, kaj le manušes the savore nacijen hin ke peste pašes. Ade baron o amalipena maškar o manuša. Akor hin jekh, či san pamo či kalo. Ode sam peske savore jekh.

Adadives pes zdžan pro caloslovenska podujatia le suborencasave hin pal o calo Slovensko. Džanenas bi te phenel, soha hin o Mijavska Roma aver the lengeri kultura sar o Roma pal o severno či vichodno Slovensko?

Pal o dojek kutos pro Slovensko hin e romañi kultura aver. Pro vichod hin buter andro kheliben rusika kitora. Pal e historija džanav kaj o Roma sas andre učharde. Ladžanas pes te čhivel tele, u vaš oda nadžanenas the te plivinel. Narado dikhav te hin le džuvlen so khelen avri o pera. Amare džuvla khelen pindrange, ole nekphurederen the nekternederen hin pro šero khosno. U the pre mijava hin aver tradikane chabena andre romañi kuchña. O goja pes pheraren le grolenca činde pro cikne kocki,

avrether pes o grula randen pro tarlos.

Sar pes kerel ada chaben?

Sar keras o goja kampil amenge e goj but lačhes te žužarel avri la purumaha, loneha the le vastenca, the duj ori te morel andro pañi. Sar e goj pherares, den pes andre o gruli čhingerde pro kocki, del pes ode cesnikos, papros, u me thovav the mek e vegeta. Tavav la jekh the jepaš ori. Hin oda pharo, no but lačo chaben.

Dešuduj berša aktivnones keren o verejnoprospešna bufa hin oda but pharo pre godi. Našunenenas pes varekana, kaj imar nabirinen?

No čačeste hin ajse vachta, kana peske phenen: „Na, me imar nabirina.“ Najekhvar somas pal o primatoris u phendom leske, kaj oda imar durereder nakerava. Bo oda hin imar but. U avka peske phendom, kaj le romeha pes ilam lače dromeha. Čačeste oda hin lačo drom, keras oda na prekal peste, no prekal o amaro foros, prekal amaro jekhetaniñiben, amari them. U me peske gondolinav, kaj oda the dičhol.

Preklad: Inga Lukáčová

Nevzdávajú sa a veria, že bude lepšie, lebo vedia, že ak zhasne nádej, človek kapituluje

Podľa knihy kníh, Biblie, sú chudobní soľou Zeme. Čo však s tým, keď aj v rozprávke sa o cene soli museli presvedčiť dlhým procesom, aby zistili, že bez soli sa žiť ani variť nedá.

Na Slovensku pribúdajú v ostatných rokoch chudobní takým rýchlym tempom, že odborníci v sociálnej sfére by mali biť na poplach a politici meniť smerovanie krajiny, aby neskončila ako Titanik. Nič z toho sa však nedeje. Možno preto, lebo štatistiky sú iba čísla. A možno i preto, že politici vlastne ani nevedia, ako ľudia v tejto krajine žijú. Stačí však vybrať jedného z tisícov a obraz situácie je jasnejší. Za číslami sú konkrétni ľudia, celkom konkrétna rodina s jej nefalšovaným osudom. Vybrala som sa do jednej takejto rodiny. Do rodiny Bažových v Prešove. Cestou rozmýšľam nad tým, prečo ľudia tak radi čítajú, počúvajú a hovoria o celebritách. Nie je to preto, že chcú zabudnúť na hladný a prosiaci pohľad žobrajúceho dievčatka pred kostolom, že nechcú vidieť natrčenú ruku muža v rokoch, ktorý by rád pracoval? Prácu nedokáže nájsť, a tak je odkázaný žobrať... Veru, je jednoduchšie myseľ zamestnať cudzím prepychom, hojnosťou a nie raz až zvrátenosťou, ako mŕňať na ulici otrhaných a hladných ľudí. Dávať sa, ako prehľadávajú odpadky. Deň čo deň hladieť na ľudí, ktorí spia na lavičkách pred stanicou. Rozmýšľať, kam sa tí úbožiači podejú, keď príde jeseň a zima udrie s plnou silou mrazov. Tí, čo žijú v chudobe, však chudobu a materiálny nedostatok nemôžu vytesniť zo svojich životov. Z hlavy, ani z mysle. Musia chudobu žiť. Dávať sa pravde do očí. Zvládať vyčítavé, hoci nemé pohľady vlastných detí. Ustáť nepochopenie, povýšenectvo druhých, odsudzovanie, pohŕdanie. Kto ju nezažil, nevie, čo je to žiť v chudobe. Pravdou ostáva stará múdrosť, že sýty hladnému neverí. Dnes platí viac ako inokedy aj preto, lebo hladných pribúda. A vychodísk, i tých, čo ich prinášajú, je len poskromne.

O živote manželov Bažových z Prešova by sa dala napísať kniha. Nebolo by to ale veselé čítanie. Hoci spolu žijú len jedno desaťročie a nemajú ani štyridsiatu na krku, zažili toho už veľmi veľa. Keď sa sobášili, ona už mala päť detí z prvého, nevydareného manželstva. Prežiť ho zvládala len vďaka tomu, že verila, že aj jej sa raz podarí vybudovať také spoločné šťastie, aké majú mama s otcom. I vďaka ich neprestávajúcej podpore a pomoci dokázala vychovávať svoje deti. O to prvé, od narodenia slepého syna, sa od začiatku starali starí rodičia. Mama pani Márie celé manželstvo žije so slepým mužom, ktorý sa tak narodil. Ani si neuvedomovala, ako sa stala jeho očami. Preto sa rozhodla pomáhať dcére so slepým synčekom od jeho narodenia doteraz, keď je už z neho šikovný mladý muž.

Keď sa po svadbe s Tiborom Márii narodilo šieste dieťa, dcéra Irenka, rozhodli sa, že detí už majú dosť. Mária podstúpila gynekologický zákrok. Krátko po ňom sa rozptýlila zdravotné problémy. Chodenie od lekára k lekárovi nebralo konca. Diagnóza – rakovina krčka maternice, trápi 35-ročnú Máriu i celú jej rodinu už takmer desať rokov. „Boli obdobia, že už som nevedel ako ďalej,“ hovorí Tibor Bažo. „Manželka sa zvrhala v bolestiach, po chemoterapii zavše zoslabla až tak, že nevládala sama prejsť z postele na záchod. Boli chvíle, keď som nevedel, koho skôr brať na ruky. Či ženu, alebo plačúce malé dieťa.“ Hlava rodiny spomína na neľahké obdobie. Jeho zamyslenie preruší manželka: „Najhoršie je, že ani po liečbe mi neustúpili urputné bolesti. Lekári mi síce predpisujú lieky, ale ako si ich mám vybrať v lekárni, keď nemám na doplatok? Viete, veľmi dobre si rozmyslím, či zaplatiť sebe za lieky, alebo kúpiť potraviny, aby deti netrpeli hladom. Aj tak dosť trpia pre chudobu, v ktorej žijeme.“ Pani Mária vraví, že vždy, keď si nekúpi lieky, presvedča

♦ Manželia Bažovi ľutujú, že na Slovensku neostalo toľko pracovných príležitostí, ako za socializmu. Spolu s pravidlom, že ten, kto nechcel pracovať, skončil vo väzení.

samu seba, že bolesti pretrpí. Aj sa usiluje. Ale výsledkom býva to, že k nej musia niekedy i každý druhý deň privolať záchranku. O rodine Bažových veľmi pozitívne hovorí terénna sociálna pracovníčka Monika Kačmárová. Má túto rodinu na starosti, a tak ju dôverne pozná. Vie, že pán Tibor sa stará o čistotu vo vchode domu, kde býva, že často radí a pomáha druhým. Ale najviac obdivuje, ako sa k sebe manželka správa. To, že sa majú radi je pre každého, kto ich pozná očividné. „Všade chodia spolu, jeden bez druhého nerobia žiadne rozhodnutia. Vážia si jeden druhého, vzájomne si pomáhajú a rešpektujú sa. Sú zodpovední. A žijú veľmi pekne. Bez hádok a v porozumení sa im darí vychovávať už pomaly dospievajúce deti,“ hovorí pani Kačmárová, ktorá vie i to, že mesto je osobitným príjemcom dávok v prípade tejto rodiny. Bažovci sami hospodária len s invalidným dôchodkom pani Márie, ktorý predstavuje 150 eur a 13-eurovou dávkou v hmotnej núdzi, ktorá podľa v súčasnosti platných zákonov patrí otcovi rodiny Tiborovi Bažovi. Hoci v hmotnej núdzi, ktorá podľa v súčasnosti platných zákonov patrí otcovi rodiny Tiborovi Bažovi. Hoci veľmi chcel, na verejnoprospešné práce sa mu nepodarilo dostať. Nečudo. Na Starej tehelni, kde rodina žije, je záujemcov o verejnoprospešné práce takmer stovka. A vybrať mohli pätnásť!

Geto

Stará tehelňa je v Prešove nešťastný pojem sám o sebe. Geto, ktoré mesto vybudovalo – podľa súčasnej, ale hlavne nezmyselnej terminológie – pre neprispôsobivých občanov, ktorým musí stačiť to, čo im nadelia. Od nálepky, že sú druhotriednymi ob-

čanmi až po opovrhnutie všetkými, ktorí mali väčšie šťastie v živote. Bývať na Starej tehelni pre deti Bažovcov znamená chodiť do školy pešo každý deň päť kilometrov tam a päť kilometrov späť, hoci v tesnej blízkosti lokality je cirkevná škola. Tá však o deti „nepriprôsobivých“ nemala záujem. Vinou rovnako zmýšľajúcich vznikol v meste múr, ktorý zamedzil ľuďom z Tehelne využívať skratku, a tak im niekoľkokrát predĺžil cestu do lekárne, do obchodov, na zastávku autobusu. „V Prešove stačí povedať, že ste zo Starej tehelne a už ste si zabuchli dvere do práce, k slušnému zaobchádzaniu s vami,“ hovorí Tibor Bažo a priznáva, že ak sa ľudia dozvedia, že je Róm, je koniec jeho nádejám. A ako doklad o stave rasizmu v spoločnosti pridáva jeden z mnohých zážitkov: „Hlásil som sa do práce vo fabrike na automobilové príslušenstvo, keď ju v meste otvorili. Zatelefonoval som tam. Povedali mi, kedy môžem prísť. Prišiel som. A žena, u ktorej som sa mal hlásiť, len pozrela na mňa a povedala – nemôžem vás zamestnať. Šéf nerád vidí, keď u nás zamestnáme Rómov.“ A že to nie je jediný zlý zážitok s etnicitou, ktorá sa nedá skryť ani odlepiť, pridáva Tibor Bažo ďalšiu skúsenosť: „Pred pár rokmi som mal možnosť získať prácu na stavbe. Ale len za podmienky, že si otvorím živnosť na pomocné práce na stavbe. Neváhal som ani chvíľu. Lenže, keď prác bolo menej a začali prepúšťať, hádajte, koho prepustili ako prvého?“ Ale ani tak sa nevzdal, robil príležitostné práce. Je vyučený strojár bez maturity. Teraz sa ju chystá urobiť. Už je prijatý na sociálnoprávnú akadémiu v Košiciach. A ako priznáva, možno si raz urobí aj vysokú...

Keď matematika nepustí

Pýtam sa, ako sa dá zo 163 eur na mesiac prežiť osemčlennej rodine s deťmi od desať do osemnásť rokov, ktoré potrebujú zdravo a výdatne jesť a obliekať sa. Veď rastú. Tibor a Mária sa na seba smutne pozerajú. Ich dcéra, ktorá pri nás doteraz iba ticho sedela a uhryzovala z čistého, ničím nenatretého kusa niečerstvého chleba, rázne vstala a odišla do vedľajšej izby. Načo by počúvala, čo sama dobre vie. Hrdosť, ktorú je cítiť z nej i jej súrodencov, jej nedovoľuje počúvať, že jej rodičia hovoria o biede, v ktorej žijú. Stačí, že ľudia vidia, načo ešte o tom hovoriť. Otec Tibor sa pomaly púšťa do reči: „Neviete si predstaviť, aké je ťažké pozrieť sa najmä tým dvom najmladším dievčatám do očí v taký deň, ako sme zažili včera. Bola nedeľa. Toto sídlisko je bytovka na bytovke. Bolo horúco, každý mal otvorené okná. Tí, čo na to mali, varili obed. Z každej strany rozvoňovalo pripravované jedlo. My sme nevarili. Nebolo čo. Nebolo z čoho...“ Dozvedáme sa, že pán Tibor sa kvôli rozhovoru s nami vrátil domov. Pod bytovkou nechal vozík a len čo odídeme, ide tak ako každý deň, zbierať železo. Niekedy ho nazbiera za štyri, ale keď je dobrý deň, zarobí i desať eur. To vtedy, keď mu v niektorej z fabrik, keď sa ponúkne, že im poupratuje, dovoľia vziať kovový šrot. Prehľadávanie skládok už toľko nevynesie. V duchu rozmýšľam, čo bude s touto rodinou, keď bude prijatý zamýšľaný zákon o zákaze výkupu železa od súkromných osôb. Práve v deň našej návštevy agentúry priniesli informáciu, že v Trebišove zhabala mestská polícia vozíky a káricky Rómom, aby nema-

Vyplácanie dávok v hmotnej núdzi sa od nového roku zmení

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR pripravilo od prvého januára 2014 zmeny v poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi. K zmene pristúpilo najmä z dôvodu vyššej adresnosti a spravodlivejšej podpore tých, ktorí si vlastným pričinením nemôžu alebo nevedia zabezpečiť príjem vlastnou prácou.

V rámci pomoci v hmotnej núdzi sa budú od 1.1.2014 poskytovať:

dávka v hmotnej núdzi, ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa, príspevok na bývanie.

Od začiatku nového roka sa už nebude poskytovať príspevok na zdravotnú starostlivosť.

Dávka v hmotnej núdzi je určená na zabezpečenie základných životných podmienok. Bude sa poskytovať na 6 úrovniach v závislosti od členov domácnosti, ktorí sa budú pri posudzovaní hmotnej núdze spoločne posudzovať.

Dávka v hmotnej núdzi bude od 1.1.2014:

61,60 eura mesačne, ak ide o jednotlivca, 117,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 107,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu bez detí, 160,40 eura mesačne, ak ide o dvojicu s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi, 171,20 eura mesačne, ak ide o jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi, 216,10 eura mesačne, ak ide o dvojicu s viac ako štyrmi deťmi.

Aktivácia

Výška dávky v hmotnej núdzi bude podmienená aktivitou plnoletého prístupného člena domácnosti. Občan, ktorý nie je v pracovnom alebo inom obdobnom pomere získa nárok na dávku v hmotnej núdzi, alebo jej časť (u rodín s deťmi), len za podmienky, že bude 32 hodín

mesačne vykonávať menšie občinné služby alebo dobrovoľnícku činnosť alebo sa zapojí do prác na predchádzanie mimoriadnej situácie. Základným predpokladom tejto podmienky však bude, že mu bude konkrétna činnosť ponúknutá. Ak ponuku odmietne, pomoc v hmotnej núdzi sa zníži o sumu 61,60 eura. V prípade, že bude spĺňať podmienky nároku stanovené zákonom na ostatné príspevky, tie mu budú poskytnuté.

Zmeny pri posudzovaní hmotnej núdze

Od 1.1.2014 sa budú pri vymedzení okruhu spoločne posudzovaných osôb v domácnosti považovať za jej členov aj deti nad 25 rokov, ktoré žijú s rodičmi v spoločnej domácnosti a študujú dennou formou štúdia. Naopak za členov domácnosti sa nebudú považovať študenti doktorandského štúdia, ktorí študujú dennou formou štúdia a spĺňajú podmienky na štipendium.

Za osoby v hmotnej núdzi sa nebudú považovať osoby, ak budú vo výkone väzby alebo výkone trestu odňatia slobody, členovia reholí, komunít alebo iných cirkevných, náboženských spoločností, cudzinci umiestnení na základe rozhodnutia o zaistení v zariadeniach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, a to z dôvodu, že majú zabezpečené základné životné podmienky.

Upravuje sa aj okruh príjmov, ktoré sa započítavajú do príjmu na účely posúdenia hmotnej núdze a vymedzujú sa príjmy, na ktoré sa bude prihliadať len čiastočne, alebo vôbec. Nebude sa prihliadať napr. na 25 % príjmu získaného zo závislej činnosti, zákonom stanovenú výšku starobného dôchodku, invalidného dôchodku a pod. Prihliadať sa nebude ani na príjem, ktorý občan získa napr. poskytnutím dotácií, ktoré majú humanitárny charakter a sú určené na riešenie mimoriadnych krízových životných situácií.

Cieľom pri posudzovaní príjmov je na jednej strane zohľadniť snahu osoby zabezpečiť si príjem z práce, resp. z dávok sociálneho poistenia reflektujúcich o. i. aj predchádzajúcu ekonomickú aktivitu, na strane druhej určitú mieru solidarity pri vybraných príjmoch, ktoré sa nebudú považovať za príjem.

Ochranný príspevok po novom

Ochranný príspevok sa bude od 1.1.2014 poskytovať na troch úrovniach:

63,07 eura mesačne, ak pôjde o člena domácnosti, ktorý dosiahol vek potrebný na nárok na starobný dôchodok, je invalidný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %, je osamelý rodič, ktorý sa osobne celodenne a riadne stará o dieťa do 31 týždňov veku dieťaťa, sa osobne, každodenne a riadne stará o fyzickú osobu s ťažkým zdravotným

postihnutím odkázanú na opatrovanie, sa zúčastňuje na resocializačných programoch v resocializačnom stredisku pobytovou formou, v rámci ktorých si nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou, 34,69 eura mesačne, ak pôjde o občana, ktorý má nepriaznivý zdravotný stav, za ktorý sa na účely tohto zákona považuje choroba, úraz alebo karanténne opatrenie, pre ktoré je fyzická osoba uznaná ošetrovateľom lekárom za dočasne práceneschopného na viac ako 30 po sebe nasledujúcich dní, 13,50 eura mesačne, ak ide o člena domácnosti, ktorý je: tehotná žena od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva, ktorá sa zúčastňuje pravidelne raz za mesiac na preventívnych prehliadkach u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo; za účasť na preventívnej prehliadke v príslušnom mesia-

li na čom prevážať železo do zberní. Čudná logika tých, čo nič nevedia o chudobe. Keby tí ľudia s káričkami, po domácky vyrobenými vozíkmi, lebo na nové nemajú, mali tisíce, vozia sa na mercedesoch... Nie nadarmo sa hovorí: s čím robíš, od toho sa zababreš. Keby Rómovia na Slovensku mohli hľadať a zbierať zlato, nezbierajú železo. Niektorí Rómovia na Slovensku boli odjakživa zberačmi železa a jeho spracovateľmi. Často práve z použitého železa vyrábali klince, ktoré v niektorých regiónoch nazývali „cigánčata“. Nie hanlivo, ako by sa dnes niekomu zdalo. Hrdo. Lebo vyrobiť výrobok z novej suroviny dokáže hocikto, ak je vyučený. Ale recyklovať, vybrať, z čoho sa ešte dá vyrobiť kvalitný výrobok, na to je potrebný naozajstný fortieľ. A Rómovia to so železom vždy vedeli. Pravda, nie všetci môžu byť kováčmi... Zo zamyslenia ma vytrháva Tibor Bažo. Ako keby tušil, kam sa moja myseľ zatúlala, hovorí: „Viete, nebude to dobré, ak zákonom zakážu zber železa. Tí, čo sú na to odkázaní, čo nechcú žobrať, tí, čo si nedokážu nájsť prácu, tak tí budú vlastne donútení lúpiť a kradnúť. Viete, človek, veriaci, vie, čo sa má a čo nemá. Aj má predsavzatie neurobiť nič protizákonné. Ale dokedy sa to dá zvládať a zároveň sa i dívať na to, ako vaše deti hľadujú, nemajú čo do úst? V prvom rade začne mať človek výčitky, že zlyhal, že je zlý otec... A potom? Raz možno i urobí, čo nikdy nechcel...“

Práca len ako spomienka

Snažím sa meniť horúcu a veľmi citlivú tému a pýtam sa, či v spoločnom živote Tibora a Márie bolo aj pekné obdobie. Obaja sa ako na povel rozžiaria a s úsmevom začnú hovoriť o tom, ako boli naraz spoločne zamestnaní v rámci jedného projektu: „Najsamprv sme sa my sami naučili, ako sa píše životopis, žiadosti o prácu, odvolania, a potom sme s tým pomáhali každému, kto to v tejto lokalite potreboval,“ povedal pán Tibor s ener-

giou v hlase. Jeho žena dodala, že v rámci toho projektu sa naučili aj viacero z ručných prác. „Bolo to krásne obdobie. Každý deň sme sa tešili do práce. Aj doma bolo veselšie. Vedeli sme, že si zarobíme peniaze, a tak sme mohli plánovať, čo kedy za peniaze deťom kúpime. Vyšlo aj na zveladenie bytu. A teraz? Pozrite, prievan nám rozbil sklenenú výplň dverí. Ale my nemáme za čo dať zaskliť tie rozbité dvere. Keď sa v byte neopravuje čo treba, bývanie spustne, je zanedbané. Ale to neznamená, že nám je tak dobre, že sme s tým spokojní,“ hovorí. Otec Tibor smutne dopĺňa manželku. Hovorí o tom, že pred týždňom vyhodil aj posledné polámané posteľe. Už nemajú ani jednu. Všetci spia na zemi na matracoch. A dodáva: „Aspoň, že tie máme.“

Pýtam sa, čo by ich najviac potešilo. Po čom túžia? Obaja, ako keby boli dohodnutí, hovoria: „Zbaviť sa dlhov a mať prácu. Aby sme mohli zveladiť byt. Aby sa deti nehanbili domov priviesť kamarátov. Aby sa nehanbili za to, ako bývame. Aby sme nehladovali...“.

Dlhý

Stará múdrosť hovorí, že chudobní sú preto chudobní, lebo vždy platia svoje útraty a dlhy. A bohatí sú preto bohatí, lebo... Doplníte si sami. Pravda je v súčasnosti na Slovensku taká, že chudobní si nielen platia, ale až nekresťanský musia preplácať svoje dlhy, do ktorých sa skôr či neskôr dostanú. Tak, ako Bažovci. Bývali v starom meste a na chodbe bloku, kde bývali, prasklo potrubie a začala tiecť voda. Pán Bažo volal správcovi domu. Hlásil poruchu, o ktorej už na správe domu vedeli. Povedali: „Prídeme, opravíme.“ Pán Bažo urgoval. Opravári prišli po mesiaci. Pri vyúčtovaní sa u Bažovcov zhrozili. Tí, čo mali vodomery, zaplatili za svoju spotrebu vody. Tým bez vodomeroz uniknutú vodu rozúčtovali. Z dlhu vyššie dvoch tisíc eur rodine ostáva zaplatiť ešte 1600 eur. Splátky za užívanie bytu a dlh spláca mesto

◆ Prešovská Stará tehelná. Geto na okraji mesta. Panelák na paneláku. A ešte – nepredstaviteľná chudoba.

ci sa považuje aj poskytovanie zdravotnej starostlivosti v ústavnej zdravotnej starostlivosti, rodič dieťaťa, ktorý sa osobne, celodenne a riadne stará o dieťa do jedného roku veku dieťaťa.

Zmeny pri aktivácii

Aktivačný príspevok bude môcť získať osoba v hmotnej núdzi, ktorá bude zamestnaná s príjmom najmenej na úrovni minimálnej mzdy, tiež osoba, ktorá sa zapojí do menších obecných služieb alebo dobrovoľníckej činnosti v rozsahu najmenej na 64 hodín mesačne a maximálne 80 hodín mesačne. Pre účely nároku na aktivačný príspevok bude výkon menších obecných služieb alebo dobrovoľníckych činností akceptovaný len na základe písomnej dohody uzatvorenej medzi úradom, obcou alebo organizátorom dobrovoľníckych činností. Cieľom takéhoto opatrenia je možnosť úradu kontrolovať účelnosť poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi. Aktivačný príspevok bude patriť aj občanovi v hmotnej núdzi, ktorý bude evidovaný ako uchádzač o zamestna-

nie a bude si zvyšovať kvalifikáciu formou externého štúdia na strednej alebo vysokej škole, ak sa bude zúčastňovať na vzdelávaní a príprave pre trh práce a projektov zabezpečovaných prostredníctvom zákona o službách zamestnanosti. Aktivačný príspevok bude patriť aj študentovi, ktorému sa vypláca rodičovský príspevok a študuje na strednej alebo vysokej škole.

Zmeny v príspevku na bývanie

Nárok na príspevok na bývanie budú mať od 1.1.2014 aj poberatelia pomoci v hmotnej núdzi, ktorí bývajú v zariadeniach sociálnych služieb (napr. v útluku, zariadení núdzového bývania, krízovom stredisku a pod.). Okrem toho sa menia aj podmienky pre vznik nároku na príspevok na bývanie. Od nového roka bude na jeden byt resp. rodinný dom patriť len jeden príspevok na bývanie, aj keď vlastníckmi alebo nájomcami bude viac domácností v hmotnej núdzi.

Príspevok na nezaopatrené dieťa

Príspevok na nezaopatrené dieťa, ktoré plní povinnú škol-

◆ Pani Bažová by pri svojej chorobe potrebovala klúd. Ale ako môžete klúdne spať, keď vo dne, v noci premýšľate, ako prežiť bez peňazí? Tibor Bažo veľmi túži po tom, aby mali prácu, aby aj oni mohli ísť aspoň raz za život na kraťučkú dovolenku s deťmi.

ako osobitný príjemca. Dlh sa však z pochopiteľných príčin znižuje len veľmi pomaly. Zo spomínaných 163 eur si rodina okrem stravy musí uhradiť aj plyn a elektrinu. Sú mesiace, keď na ne nemajú. Aj v čase našej návštevy boli odpojení od elektriny. Bolo leto, deti do školy nechodili, vonku bolo vidno dlho. Ešte sa to dalo zvládnuť. Horšie to bolo v jeseni a teraz v zime... Nezaplatená faktúra znamená, že o mesiac platíte faktúru navyšenú o pokutu. Elektrinu tiež znova zapoja za zaplatení pokuty a poplatku za pripojenie... Ale to nikoho okrem chudobných netrápi. Okrem kompetentných to možno iní na Slovensku ani nevedia, že chudobný sa z mesiaca na mesiac prepadáva vždy hlbšie a hlbšie na z, ktorého sa už pomaly ani nedá vyštverať. Ak zhasne nádej, ak človek kapituluje. To však nie je prípad Márie a Tibora Bažovcov. Bojujú ďalej. Neskladajú zbrane. Hovoria si – bude lepšie. Snívajú o lepšom živote a robia všetko preto, aby ich deti ukončili najvyššie možné vzdelanie, aké im zaradenie do súčasnej siete školstva umožňuje. Veria, že ich deti si nájdu uplatnenie, že budú mať prácu. A oni, rodičia, im budú pomáhať tak, ako im pomáhajú ich rodičia doteraz. Ako môžu. Ako sa dá.

Plány a vízie

Pán Tibor Bažo vážne zamýšľa kandidovať v najbližších komunálnych voľbách do mestského parlamentu. Už teraz sa na neho mnohí obracajú s prosbou o pomoc a radu. I vďaka tomu, že rád poradí a pomôže, s čím sa dá, má

podporu tunajších ľudí, ktorých záujmy chce v meste na šariši hájiť. „Chcem bojovať za záujmy týchto ľudí, zlepšiť podmienky pre život u nich i seba. A u našich detí,“ hovorí a rozhodnosť v jeho hlase mnohému nasvedčuje. Dáva nádej, že jeho obľúbené „nevzdávajme sa, bude lepšie“, sa naozaj vyplní aj v tej druhej polovici. On a jeho rodina sa napriek rokom trápenia, ťažkostí a chudoby nevzdávajú.

Ako sme sa dozvedeli tesne pred zadaním článku do tlače, ošetrujúca lekárka vyšla pani Máriu ako zodpovednej a trpezlivej pacientke v ústrety. Začala jej namiesto predpisovania liekov proti bolesti, za ktoré bolo treba priplácať, poskytovať priamo z ambulancie náplaste, ktoré mladé ženy pomáhajú lepšie zvládať bolesti. Aké by bolo dobré, keby lekárkou nasledovali ďalší, ktorí by neboli bludní k potrebám tejto rodiny. Možno sa nájde niekto, komu nebude chýbať niekoľko sto eur, ktoré však tejto rodine veľmi pomôžu. Nežobrem za túto rodinu, iba apelujem na ľudskosť a vzájomnosť tam, kde ešte vedia tieto slová zarezonovať. Hovorí sa, že človek nemôže nakrmiť všetky ryby. Ani pomôcť všetkým chudobným sa nedá. To od nás nikto nechce. Ak by sme však pomáhali tým vo svojom okolí, bolo by na svete omnoho lepšie. Preto vznikol aj tento článok. Predstavili sme v ňom jednu rodinu, ktorá potrebuje pomoc. Bude dobré, ak sa nájdu tí, čo pomôžu.

Text: Daniela Obšasníková
Foto: Mária Žarnayová

skú dochádzku, je určený na podporu výchovy, vzdelávania a všestranného rozvoja dieťaťa pri plnení školskej dochádzky s presnými pravidlami nároku.

Osobitný príspevok

Osobitný príspevok bude patriť plnoletej osobe, ktorá bola dlhodobo nezamestnaná, pred nástupom do zamestnania poberala pomoc v hmotnej núdzi a začala pracovať. Nárok na vznik len v prípade, že občan bude mať príjem najmenej vo výške minimálnej mesačnej mzdy a najviac vo výške 3 násobku minimálnej mzdy a domácnosti, ktorej je členom, sa prestane poskytovať pomoc v hmot-

nej núdzi. Príspevok sa bude pri splnení podmienok poskytovať po dobu 6 mesiacov paušálne vo výške 63,07 eura mesačne.

Zrážky z pomoci v hmotnej núdzi

V snahe znížiť predovšetkým drobnú kriminalitu bude možné vykonávať zrážky z poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi na úhradu pokuty za priestupky na vybraných úsekoch priestupkového konania (priestupky proti verejnému poriadku, majetkové priestupky a podobne).

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.
Ilustračné foto J. Ferenc

O potíňiben la davkake andre hmotno nudza le neve beršestar hela aver

O Ministerstvos prekal e buťi, socialna keribena the prekal e famelija SR pri-la le elšune januaristar 2014 nevipena prekal o potíňiben andre hmotno nudza. Kada visariben avla prekal oda kaj te hel o potíňiben feder prekal o manuša, save peske korkore nadžanen abo našti arakhen buťi u našti zaroden love.

Prekal o šigitiňiben andre hmotno nudza hela le 1.1.2014 dino: e davka andre hmotno nudza, bajpnaskere love, aktivačna love, o love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhave, love prekal o bešiben. Le neve beršestar imar nahena potímen o love prekal o sastipnaskero baijšagos. E davka andre hmotno nudza hin prekal o bazutna dživpnaskere kotora. Hela diňi prekal o 6 urovňa pal oda sar o manuša andro jekh kher hena jekhetane ile ande hmotno nudza. E davka andre hmotno nudza hela le 1. 1. 2014: 61,60 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš, 117,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh korkoro manuš le čhavoreha, abo nekbuter le štare čhavenca, 107,10 eura čhoneste, te džal pal o rom the romňi, duj džene andre famelija bijal o čhave, 160,40 eura čhoneste, te džal pal o duj džene le čhavoreha abo nekbuter le štare čhavenca, 171,20 eura čhoneste, te džal pal o jekh manuš saves hin buter sar štar čhave, 216,10 eura čhoneste, te džal pal o duj džene, rom,romňi, the buter čhave sar štar. E aktivacija

Savi bari davka andre hmotno nudza ko chudela hela the pal oda, sar dojekh barardo manuš andre famelija hela aktivno, butakero. O manuš, savo nane butakero abo andro aver odborno keriben chudela e davka andre hmotno nudza, abo lakero kotor (ke famelija kaj hin čhave), ča akor, kana 32 ori čhoneste kerela cikne gaveskere keribena abo dobrovolnicko buťi abo kerela buťi prekal o keriben kaj pes vareso te naačhel. No elšino keriben kala podmienkake hela oda, kaj leske kadi konkretno buťi vareko nukinela. Te kadi buťi nalela, o šigitiňiben andre hmotno nudza pes cikharela pal o love 61.60 euri. No te kala podmienki hena kerde pal o dine zakoni the pal o aver prispevki, ala leske hena dine.

O visaribena paš o diňipen le lovenge andre hmotno nudza

Le 1.1.2014 hena andro jekh jekhetariiben le manušenca so dživen andre jekh famelija dine the o manuša the čhave so lenge hin buter sar 25 berš, save dživen le dadeha the la daha andro jekh kher u sikhlon sako dives andre škola. No visare, andre jekh famelija nahena dine o sikhlarde manuša pro doktoransko sikhaviben, save phiren andre škola sakodives u šaj len the o štipendijum. Vaš o manuša andre hmotno nudza nahena považimen o nipi, te hena andre bertena, andro reholá,klaštora, abo aver cirkevna keribena, manuša andal o aver the-na save hin zaphandre prekal o pheňiben so diňa o Ministerstvo vnutra andre Slovačiko rebublika, vaš oda, kaj pal o lengero dživipen hin starimen.

Visarel pes the o vakeriben pal o love, save pes rachinen andro jekhetane love save pes palis len andre hmotno nudza u phenel pes the pal o love, pre save pes dikhela ča jekhe kotoreha, abo vobec pes pre lende nadikhela. Nadikhela pes sar hin pro 25% love save hin pal e zavislo činosca, pal o zakonskere phurikane love, invalidna dochodki the aver. Nadikhela pes the pro love, save o manuš rodela pal o dotaciji, u hine humanitna u hin dine akor sar hin but baro pharo dživpnaskero kotor andro dživipen.

Kamlipen so hin prekal o pheňiben le lovenge hin pre jekh sera kamlipen le manušengero te dochudel peske love pal e buťi, abo le davkendar la socialna postovňatar kana pes dikhela pal o aver the pro angluno ekonomicko aktivita, pre aver sera hela the varesavo feder dikhlipen pre varesave love, save pes imar narahinena andro jekhetano prijos, jekhetane love so chudel o manuš, famelija.

O bajpnaskere love pal o nevo

O bajpnaskere love hen ale 1.1.2014 potímen andro trin kotora: 63,07 eura čhoneste, te džala pal o manuš andal o jekh kher, saveske hin ajci berša kana imar les hin narok pro dochodkos, hino invalidos vač oda kaj našti kerel imar buťi buter sar pro 70 %, hino korkoro dad abo daj, savo korkoro pes calodives starinel pal o čhavoro dži ko 31 dživpnaskero kurko le čhavoreske, korkoro, sako dives pes lačhes starinel pal o manuš so hin nasvalo u kampel pes pal leste te starinel, phirel pro resocializačna programi andro resocializačna strediska bešibnaskera formaha, kaj vaš oda peske našti arakhel peskeri buťi, 34,69 eura čhoneste, te džala pal o manuš, savo hin but nasvalo, u vaš o savo phenel the o zakonos u phenel pal o nasvaliben, urazos abo e karantena, prekal o manuša saven sastaren o doktora u hin len papiris kej našti phiren andre buťi buter sar 30 divesa pal peste, 13,50 eura čhoneste, te džal pal o manuš andal o jekh kher, savo hin: Khabňi džuvľi kana hiňi andro štarto čhon, savi lačhes phirel sako čhon pre prehľadka ko špecijalistas andre špecijalno odboris ginekologos, rachinel pes the kada te džal andro čhon ko doktoris andre špitála, E daj, dad le čhavoreske, savo korkoro pes starinel, calo dives pal o čhavoro dži ko jekh berš.

O visaribena paš e aktivacija

O aktivačno prispevkos šaj chudela o manuš andre hmotno nudza, savo helaa butakero u chudela ča minimalno potíňiben, the o manuš, savo kerela buťi prekal o gav abo pre dobrovolnicko keriben nekřimeder 64 ori čhoneste the nekbuter 80 ori čhoneste. Kaj te chudel o aktivačna love kampela o keriben prekal o gav abo e dobrovolnicko buťi te irinel pro papiris te kerel iribnaskeri dohoda maškar o ratušis ko gav abo la organizacijaha kaj pes kerela e dobrovolnicko buťi. Kamlipen ko kajso keriben hin vaš oda, kaj o ratušis te kontrolinel o učelis /kamlipen/ prekal savo hena o love andre hmotno nudza potímen. O love šaj len the o manuša andre hmotno nudza, save hena evidimen sar o manuša so peske roden buťi u bararen peske peskeri kvalifikacija, o školi prekal o sikhaviben sar eksterna sikhluvne pro maškarutne the uče školi, te phirena pro sikhaviben prekal o projekta kaj prekal o zakona len lena te sikhľol sar te dochudel e buťi. O aktivačna love šaj len the o sikhlarde čhave, manuša, save len love rodičovski prispevok the phiren andre maškarutňi abo uči škola.

O visaribena pal o love pro bešiben

O love pro bešiben šaj chuden le 1.1.2014 the o manuša save len love pal e hmotno nudza, save bešen andro socialna khera sar hin utľuki, khera andro but baro phari-pen le manušenke, krizova khera the aver. Andro aver pes the visaren o keribena pro kamlipen pal o love pro bešiben. Le neve beršestar hela pro jekh kher ča jekh love, the akor the o kher hela butere manušengero u o manuša hena andre hmotno nudza.

O love prekal o /cikne, sikhlarde/ čhavore

O love prekal o cikne u sikhlarde čhavore, save phiren mek andre bazutňi škola, hin prekal lengero baripen, sikhaviben the aver dživpnaskero baripen le čhavoreske kana phirel the sikhavel pes andre škola kaj hin dine presna pravida kana šaj o love chuden.

Osobitna love

Osobitna love šaj chudel barardo manuš saveske hin buter sar dešochto berš, savo sas but berša bibutakero, abo užarel imar pre bući u elas o love andre hmotno nudza u chudla imar te kerel buťi. Kala love šaj chudel až akor, kana o manuš chudel barča minimalno mzda u nekbuter trival ajci keci hin e minimalno mzda u o manuša so dživen jekhetane ajse manušeha andro jekh kher imar nachudena o love andre hmotno nudza. Kala osobitna love hena potímen 6 čhona te hena splňimen o podmienki u potínela pes 63,07 euri čhoneste.

O cirdlipen tele le lovenge andre hmotno nudza

Anglo oda, kaj pes kamel te cirdel tele e kriminalita pes dela pal o love andre hmotno nudza te cirdkerel tele o love, pokuti vaš o priestupki andro priestupkova konaňa (o priestupki prekal o jekhetariiben the pal o poradkos, majetkova priestupki the aver).

Irindo: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

♦ Foto: J. Ferenc

ISSN 1338-3027

Rómsky nový list - nezávislé kultúrno-spoločenské noviny Rómov na Slovensku od roku 1993 do augusta 2008 viedla Daniela Hivešová-Šilanová, ktorá sa rozhodujúcou mierou pričínila o ich udržanie a rozvoj.
Vydavateľ: Združenie JEKHE TANE-SPOLU, sídlo združenia a redakcie: Jarková 4, 080 01 Prešov, ☎ a fax: 051/7733439, e-mail: redakcia@rnlweb.org, www.rnlweb.org Šéfredaktor: R. Čonka. Jazyková korektorka: I. Durinová.
Redakcia Prešov: Jozef Ferenc, Roman Čonka (conka@rnlweb.org), Daniela Obšasníková (zástupkyňa šéfredaktora), Alena Holubová Spolupracovníci redakcie:
Detva: Braňo Oláh (☎ 0948/503 907, lbrano1@azet.sk), Hnúšťa/Rimavská Sobota: Marika Demeová (☎ 0915/651 181), Rožňava/Nitra: Jurina Rusnáková (jurina.rusnakova@email.cz),
Liptovský Hrádok: Ingrid Durinová (☎ 0905/897 754). Preklady do rómskeho jazyka: Inga Lukáčová, Erika Godlová. Sadzba: Allvertex, s.r.o. Tlač: Rotaprint Košice. Náklad: 3000 ks. Evidenčné číslo 375/08.
Objednávky novín prijíma redakcia. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciam. Redakcia si vyhradzuje právo krátenia, jazykovej a štylistickej úpravy príspevkov čitateľov.
♦ Uverejnené názory sa nemusia zhodovať so stanoviskom redakcie ♦ Vydávanie novín je podporené Úradom vlády SR – program Kultúra národnostných menšín 2013.
Za obsah projektu zodpovedá výlučne občianske združenie Jekhetane – Spolu ♦

